

Потреби внутрішньо переміщених осіб

в Ізюмській міській
об'єднаній територіальній
громаді Харківської області

Результати
соціологічного
дослідження

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Підготовка та друк цієї публікації здійснено в межах гранту «Розробка інструменту аналізу потреб внутрішньо переміщених осіб», наданого проектом Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень».

Погляди, викладені у цьому виданні, належать авторам цієї роботи і не можуть за жодних обставин вважатися такими, що виражають офіційну позицію Ради Європи.

Авторський колектив:

Денис Кобзін

Ганна Левкіна

Андрій Черноусов

Світлана Щербань

Висловлюємо щирі подяку представникам Ізюмської міської ОТГ та особисто Голові громади Валерію Марченко та начальниці Управління соціального захисту населення Надії Петровій за співробітництво допомогу у проведенні дослідницького етапу вивчення потреб внутрішньо переміщених осіб.

Д. Кобзін, Г. Левкіна, А. Черноусов, С. Щербань. Потреби внутрішньо переміщених осіб в Ізюмській міській об'єднаній територіальній громаді Харківської області: результати соціологічного дослідження — Харків, Харківський інститут соціальних досліджень (ХІСД). — 2020 — с. 84.

Звіт містить результати соціологічного дослідження потреб внутрішньо переміщених осіб в Ізюмській міській територіальній громаді Харківської області, включаючи вивчення потреб у житлі, освіті, працевлаштуванні, медичних, психологічних, соціальних, реабілітаційних послугах. Також наведені висновки та рекомендації з поліпшення роботи місцевої влади у напрямку дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та їх інтеграції у громаду.

Публікація буде цікавою для працівників місцевих органів влади, де мешкають ВПО, міжнародних та національних громадських організацій, соціологів та всіх, кого цікавить тема захисту та задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні.

© Харківський інститут соціальних досліджень, 2020 рік

Список скорочень

АТО	антитерористична операція
БО	благодійна організація
ДБСТ	дитячий будинок сімейного типу
БПД	безоплатна правова допомога
БФ	благодійний фонд
ВПО	внутрішньо переміщена особа
МРТ	магнітно-резонансна томографія
ООС	операція об'єднаних сил
ОТГ	об'єднана територіальна громада
СЖО	складні життєві обставини
УБД	учасник бойових дій
ФССУ	Фонд соціального страхування України
ЦСССДМ	центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

Зміст

Вступ	9
Ізюмська міська ОТГ: інформація про громаду	11
Соціально-демографічний портрет ВПО	13
Виявлення потреб ВПО	16
Потреби внутрішньо переміщених осіб	23
Житлові потреби	23
Освіта та навчання	32
Рівень доходів та трудова діяльність	35
Правова допомога та відновлення документів	44
Медична сфера	50
Психологічна допомога	54
Соціальна допомога та послуги	57
Реабілітаційні послуги	64
Вияви інтеграції та плани на майбутнє	67
Висновки	79
Рекомендації	83

Summary

Russia's annexation of the Autonomous Republic of Crimea and the outbreak of armed conflict in Eastern Ukraine have forced more than 1.6 million Ukrainians to leave their homes and become internally displaced persons. Today, the number of internally displaced persons in Ukraine is higher than the population of many countries. The rights of a large number of people, most of whom are also members of various vulnerable groups (women, children, the elderly, people with disabilities, victims of violence, the chronically ill, etc.), must be ensured by the state. This is guaranteed by Article 2 of the Law of Ukraine «On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons», as well as a number of other regulations.

At the same time, the ongoing institutionalization of new areas of state regulation of various spheres of public life, due to the mass emergence of IDPs in Ukraine, requires the development of an effective mechanism for assessing the needs of this vulnerable group to implement an effective strategy, establishing a dialogue between displaced persons and hosting communities.

Unfortunately, most domestic methods of analyzing the scale of a problem and assessing the needs of the population are based solely on statistical indicators. Thus, local authorities mostly use objective indicators to assess their effectiveness to plan IDP reintegration activities and future budget expenditures: cost indicators; product indicators; performance indicators. At the same time, these indicators cannot provide a comprehensive analysis of the situation: they do not take into account a number of factors, are often distorted, and are not updated over the years. That is why in European practice the methods of assessing the needs of vulnerable groups are mainly based on regular monitoring of the opinion of the representatives of these groups. They reflect how their needs change and assess the effectiveness of programs or services through citizens' perceptions of changes in the level and quality of life.

In general, the most important information for assessing the effectiveness of local governments in addressing the problems of internally displaced persons was provided by sociological research conducted in 2014-2019 on the problems of IDPs. They contain data on meeting the specific needs of IDPs; the number of people in need; the quality of the services they receive. However, today these data are difficult to accumulate and widely used in public administration practice due to the application of different research approaches, different geography and their period of implementation. In addition, the problems of displaced have regional features and require the analysis of current issues, especially at the local level. In addition, the systematic collection of relevant data on the needs of local communities is also required by the decentralization processes in Ukraine, which provide a justification for the priority areas of local government.

That is why the Kharkiv Institute for Social Research aims to develop a universal tool for assessing the needs of internally displaced persons, which can be used at the local level. The Izium City Amalgamated Territorial Community (ATC) has become a pilot to test the developed tool. The city of Izium has extensive experience working with

displaced persons since the beginning of the armed conflict in eastern Ukraine due to its location on the border of Donetsk and Kharkiv Regions. After the capture of the cities of Kramatorsk, Slovyansk and other settlements, the number of displaced there has increased significantly. As of January 1, 2020, 7,238 IDPs were registered in the ATC. The survey was conducted in January 2020 on the territory of Izyum city ATC by the method of «face-to-face» interview. The sample consisted of 800 IDPs.

Here are indicated the key results of the needs assessment survey in Izyum City amalgamated community:

Significant number of IDPs (62.5%) were not asked about their needs by government agencies and structures, resulting in a somewhat incorrect picture of the needs of IDPs at local government level. This, in turn, significantly limits the planning of activities in the field of assistance to internally displaced persons. At the same time, the study showed that internally displaced persons whose needs were of interest were more trusted by local authorities.

Huge part of the respondents to some extent do not have information about their rights and opportunities — the availability of housing records, housing programs, free legal aid, social services, etc., and therefore can not use them. The main sources of information on assistance for IDPs are relatives, friends, acquaintances (62.9%).

The majority of IDPs living in Izyum ATC belong to vulnerable groups. More than every second displaced person (69.9%) is retired. A quarter of IDPs (26.3%) have disabilities of various categories. 18.5% of respondents indicated that they have chronic diseases. This determines in some way the needs of IDPs, as well as the possibilities for adaptation, and should be taken into account when planning programs for internally displaced persons.

For most displaced, the main source for living are targeted cash benefits (75.9%) and pensions (66.0%). It is because of this that the financial situation of most respondents is unsatisfactory. 12.2% — barely make ends meet, money is enough only for food; 54.1% have money for food, but it is already difficult for them to buy clothes and shoes. A significant number of respondents said that they need financial assistance in one form or another. In 61.2% of responses, IDPs indicated financial assistance. Almost every second IDP needs food support (48%). The study showed that the needs for material assistance are almost not met.

After relocation, 55.7% of respondents did not lose any important sources of income because they simply did not have them. One third of respondents lost their jobs (33.8%), and only 4.9% — production or business. 12.4% of IDPs found themselves without land used for gardening. A separate analysis of those who lost their business (34 people) showed that only 4 of them started it again after resettlement; 9 — tried to do it, but failed, and 21 — did not even try.

Only 4.5% of IDPs live in their own dwelling (apartment, house, room). All others have not yet been able to get or buy their own home and are forced to rent it (63.7%) or live

with relatives and friends (30.5%). As for living conditions, the average living space of IDPs is 42 square meters with accommodation for 2-3 people. The vast majority of IDPs have access to all types of utilities provided in the community. Among the problematic issues, it should be noted only the lack or limited access to hot water supply services (28.5%) and toilets (15%). Only 0.8% of respondents need urgent relocation to another apartment.

Among the potentially interesting options for solving housing problems IDPs indicate financial assistance or compensation for the purchase of housing (41.4%), twice less — subsidized acquisition of property (20.3%). The majority of IDPs surveyed are not on any housing register (84.2%).

Almost all IDPs have some level of higher or vocational education — only 3.6% do not have secondary education. Due to the fact that a significant number of IDPs in Izyum ATC are retired, 82.6% of respondents do not have any need for additional training or courses. 12.4% would like to take additional knowledge and skills courses (computer skills, graphic design, etc.). 7.4% (95 people) of IDPs need advanced training. 5.6% of IDPs said they wanted to take entrepreneurship courses.

A total of 16.6% of the surveyed IDPs have jobs. For 74.8% of IDPs, work is permanent. More than a third of respondents work informally and are not registered (35, 6%). This, on the one hand, does not allow them to contribute to the development of the community and pay taxes, but at the same time provides an opportunity to earn at least some income and adapt to it.

7.7% of respondents indicated that they were unemployed. When looking for a job, almost every second of them faced with the fact that he/she was offered a very low salary (50.7%). More than one in four (26.7%) could not find vacancies in their specialty. Almost as many (24%) encountered the fact that they were offered only unskilled work. Also, it should be noted that 17.3% of IDPs were refused work due to their IDP status, and 10.7% — due to age.

The survey showed that only 17.9% of respondents do not currently need medical care, while the vast majority of IDPs indicated one or another need for medical care. The most satisfied is the need for primary care. 83% of IDPs who need it receive it in full scale, and another 9.4% partially. Secondary and tertiary care are less provided. More than a quarter of those in need do not receive specialized treatment (27.7%), more than half — highly specialized (55.3%). Palliative care is not provided at all.

The survey also found a significant percentage of IDPs in need of legal aid, with one in five displaced persons (19.6%). Among the needs, the most mentioned were receiving / renewing the rights to benefits/compensations/participation in programs due to the status of IDPs (39.7%).

According to the survey, 94.9% of respondents do not need psychological support. 5.1% need the advice of a psychologist, but only 1% of IDPs receive it. The other 4.4% do not receive such assistance. Among the 43 people in need of psychological help, half indicated (20 people) that this was due to relocation and the difficulty of adaptation.

The results of the survey showed that most respondents are not aware of the possibilities of receiving certain services in social protection institutions. Despite the fact that the majority of IDPs are elderly and people with disabilities, namely the majority of social services provided to these two categories, 91.6% of respondents indicated that they do not need them. Those in need either do not receive at all or receive them partially.

Most IDPs with disabilities need medical rehabilitation (69% of responses) — rehabilitation therapy, medical supervision, spa treatment, etc. The needs for physical rehabilitation (therapeutic physical training, kinesiotherapy, therapeutic massage, etc.) were significantly lower — 13.7% of respondents and physical culture and sports (sports, etc.) — 7.1%. Only 26.8% indicated that they did not need rehabilitation measures.

Thus, some of the needs of IDPs are similar to those of local residents (e.g. medical care needs), but IDPs have specific problems that will require the development of services (e.g. legal needs) or whole programs (housing problems).

Almost one in five IDPs (18.3%) experienced biased attitude. Mostly this happened during domestic conflicts with relatives or neighbors (31, 3%). At the same time, problems of bias against IDPs also arose during renting or buying a house/apartment, receiving medical services and employment.

Most IDPs have been living in Izyum ATC for a long time — more than 2 years (87.4%). 93% of respondents feel safe in the host community, which of course affects the desire to stay in it in the future. The vast majority of respondents have no plans to move from Izyum ATC in the next 6 months. 60% of respondents trust the government to some extent, and 23.7% trust it completely. More than half of the IDPs surveyed (51.7%) would like to participate in community life and decision-making processes in one way or another. A slightly larger number of respondents (64.1%) would like to influence the election of local authorities and thus be involved in local democracy. In fact, this means that most displaced people meet their needs based on the potential of the local community, and in a way, have already become part of it and are ready to contribute to its life.

Provided results enable to formulate particular recommendations on improving of work of local municipalities in the direction of ensuring rights of internally displaced persons and their integration into communities.

The publication will be of interest to local municipalities' staff hosting IDPs, international and national NGOs, social work managers, sociologists and anyone interested in protecting and meeting the needs of internally displaced persons in Ukraine.

Вступ

Анексія АР Крим Росією та розгортання збройного конфлікту на Сході України змусили понад 1,6 млн українців залишити власні домівки і стати вимушеними переселенцями. Нині чисельність внутрішньо переміщених осіб в Україні є більшою за чисельність населення багатьох країн світу. Права великої кількості людей, більшість з яких водночас є представниками різних вразливих груп (люди похилого віку, люди з інвалідністю, постраждали від насильства, хронічно хворі та інші), має забезпечити держава. Гарантує це стаття 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також ціла низка інших нормативно-правових актів.

В той же час, триваюча інституціоналізація нових напрямків державного регулювання різних сфер суспільного життя, обумовлена масовою появою в Україні ВПО, вимагає розбудови дієвого механізму оцінювання потреб цієї вразливої групи задля впровадження ефективної стратегії подолання наслідків вимушених переселень та попередження стигматизації та забезпечення соціального захисту переселенців, сприяння налагодженню діалогу між переміщеними особами та приймаючими громадами.

На жаль, більшість вітчизняних методик аналізу масштабів тієї чи іншої проблеми та оцінювання потреб населення ґрунтуються виключно на статистичних показниках. Так, місцева влада для планування діяльності щодо реінтеграції ВПО та майбутніх бюджетних витрат використовує здебільшого об'єктивні індикатори оцінювання її результативності:

показники витрат; показники продукту; показники ефективності.

В той же час, ці показники не можуть забезпечити комплексний аналіз ситуації: не враховують ряд факторів, часто зазнають викривлень, не оновлюються роками. Саме тому, в європейській практиці методики оцінювання потреб вразливих груп переважно базуються на регулярних моніторингах думки представників цих груп. Вони відображають те, як змінюються їхні потреби й надають оцінку ефективності програм або сервісів через відчуття громадянами змін рівня та якості життя.

В цілому, найбільш важливу інформацію для здійснення оцінки ефективності роботи органів місцевого самоврядування щодо врегулювання проблем вимушених переселенців надавали проведені у 2014–2019 рр. соціологічні дослідження, присвячені проблемам ВПО. Саме вони містять дані щодо задоволеності конкретних потреб ВПО; кількості людей, що мають ту або іншу потребу; якості отриманих ними послуг. Однак, сьогодні ці дані важко акумулювати і широко використати у практиці державного управління через застосування різних підходів у дослідженнях, різну географію та їхній період проведення. До того ж, проблеми переселенців мають регіональні особливості і потребують аналізу актуальних запитів передусім на місцевому рівні.

Окрім того, систематичний збір актуальних даних щодо потреб місцевих громад вимагають також процеси децентралізації в Україні, які передбачають обґрунтування пріоритетних напрямків діяльності місцевих органів влади.

Саме тому Харківський інститут соціальних досліджень поставив на меті розробити універсальний інструмент оцінювання потреб внутрішньо переміщених осіб, який можна застосовувати саме на місцевому рівні. Ізюмська міська об'єднана територіальна громада стала пілотною для апробування розробленого інструменту. Перед вами результати вивчення потреб ВПО у зазначеній громаді, які дозволили виявити ключові проблеми переселенців та сформувані конкретні рекомендації для місцевої влади щодо сприяння процесам інтеграції ВПО у громаду.

Опитування здійснювалося упродовж січня 2020 року на території Ізюмської міської ОТГ методом «face-to-face». Вибірка склала 800 осіб з числа ВПО. Кількість опитуваних фактично відповідає кількості отримувачів щомісячної адресної допомоги ВПО. В результаті проведення польових робіт виявилось, що більшість зареєстрованих у Єдиній інформаційній базі даних внутрішньо переміщених осіб не проживають у громаді постійно.

Ізюмська міська ОТГ: інформація про громаду

Ізюмська міська об'єднана територіальна громада створена 14 червня 2019 року. У складі громади місто Ізюм, яке є центром, та села Кам'янка, Синичено, Суха Кам'янка, Тихоцьке.

Станом на 01.01.2020 року чисельність населення громади становила 47852 особи, з них міського населення — 46624 особи, сільського — 1228 осіб.

Місто Ізюм має значний досвід роботи із переселенцями з початку збройного конфлікту на Сході України через своє місце розташування на кордоні Донецької та Харківської області. Після захвату міст Краматорська, Слов'янська та інших населених пунктів кількість переселенців там значно збільшилася. Навіть у 2016 році внутрішньо переміщених осіб там було майже стільки, скільки становила половина населення міста. Міська влада оперативно намагалася вирішувати питання із харчуванням, проживанням, лікуванням переселенців, влаштуванням дітей у дитячі садки та школи.

Зважаючи на невизначеність тривалості перебування в окупації частини територій Донецької та Луганської областей, анексії АР Крим, необхідності забезпечення житлом ВПО, розв'язання існуючих проблем, місцевою владою була розроблена та прийнята Міська програма підтримки внутрішньо переміщених осіб на 2019–2020 рр. із бюджетом 36552,48 тис.грн. Програма спрямована на поступове вирішення основних проблем і зменшення соціальної напруги серед ВПО шляхом розширення кола соціальних гарантій для цієї категорії осіб. Для досягнення основної мети передбачені різні заходи правового, соціального, медичного, транспортно-побутового та культурно-масового характеру. Окрім того, Управлінням соціального захисту населення потреби у соціальних послугах, в тому числі і переселенців, періодично вивчаються за допомогою міні-опитувань, які проводять соціальні працівники при роботі з клієнтами.

Станом на 01.01.2020 року в ОТГ зареєстровано 7238 ВПО, що складає близько 15% від загальної кількості населення громади. Цей процент є більшим, ніж в середньому по Донецькій (11,78% ВПО від загальної кількості населення) та Луганській (12,53% ВПО) областях. Серед переселенців 3909 жінок та 3329 чоловіків; людей пенсійного віку налічується 5555 осіб; людей з інвалідністю — 179 осіб; дітей — 541 особа. 776 осіб отримують щомісячну адресну допомогу ВПО для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Соціально-демографічний портрет ВПО

Серед внутрішньо переміщених осіб було опитано 42,6 % чоловіків і 57,4 % жінок. 34,5 % ВПО мають неповнолітніх дітей. Більше половини з них виховують 1 дитину (57,6 %), 2 дитини у 35,6 %, 3-4 дитини мають 6,8 %. 19 % ВПО зазначили, що серед близьких, з ким вони проживають, є людина, яка потребує стороннього догляду (людина з інвалідністю, тяжкохвора тощо).

Практично всі опитані проживають у м. Ізюм (98,5 %), 1,5 % — у селах. Молоді люди у віці 18-29 років складають 6,9 % опитаних. 26,8 % — люди середнього віку (30-45 років). Кожен п'ятий ВПО — людина старшого віку (46-60 років). Похилих людей (61 рік і старше) найбільше — 45,7 %.

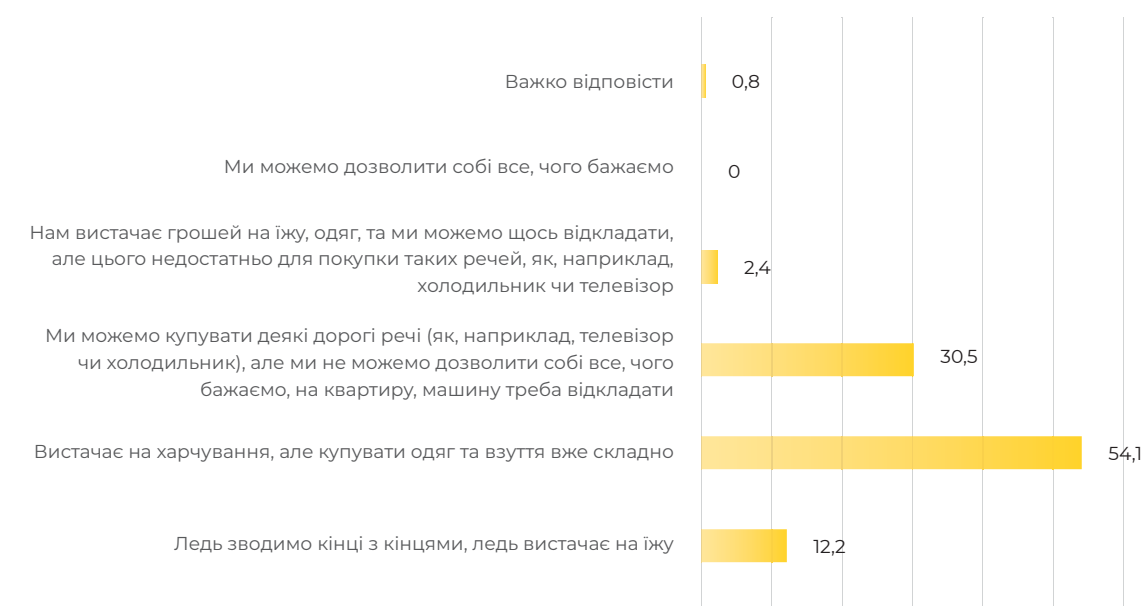

Рис. 1. Оцінка матеріального становища ВПО (у % до опитаних)

Матеріальне становище більшості опитаних є незадовільним. 12,2 % — ледь зводять кінці з кінцями, грошей вистачає лише на їжу; 54,1% — мають гроші на харчування, але їм вже складно купувати одяг та взуття (рис. 1).

Кожний третій переселенець (30,5 %) купляє без проблем їжу та одяг, але доводиться відкласти на покупку таких речей, як холодильник, телевізор. Дозволяють вільно купити собі все перераховане, але не машину або квартиру, тільки 2,4 % опитаних.

Пенсіонери — найбільш представлена вразлива група серед ВПО в Ізюмській ОТГ. Фактично більш ніж кожна друга переселена особа (69,9%) є пенсіонером (рис. 2). Чверть переселенців (26,3 %) мають інвалідність різних категорій. 18,5 % опитаних вказали, що мають хронічні захворювання. 8,3 % є особами з малозабезпечених сімей.

Порівнюючи склад ВПО із соціально вразливими категоріями мешканців Ізюмської ОТГ, варто зазначити, що серед загального населення їх значно менше. Так, серед населення громади люди пенсійного віку складають 42,6 %, а люди з інвалідністю — 6 %¹. Отже, значно більша кількість соціально вразливих категорій населення серед ВПО повинна обов'язково враховуватись під час планування програм підтримки та адаптації, а також розрахунку витрат на соціальні виплати та матеріальну допомогу.

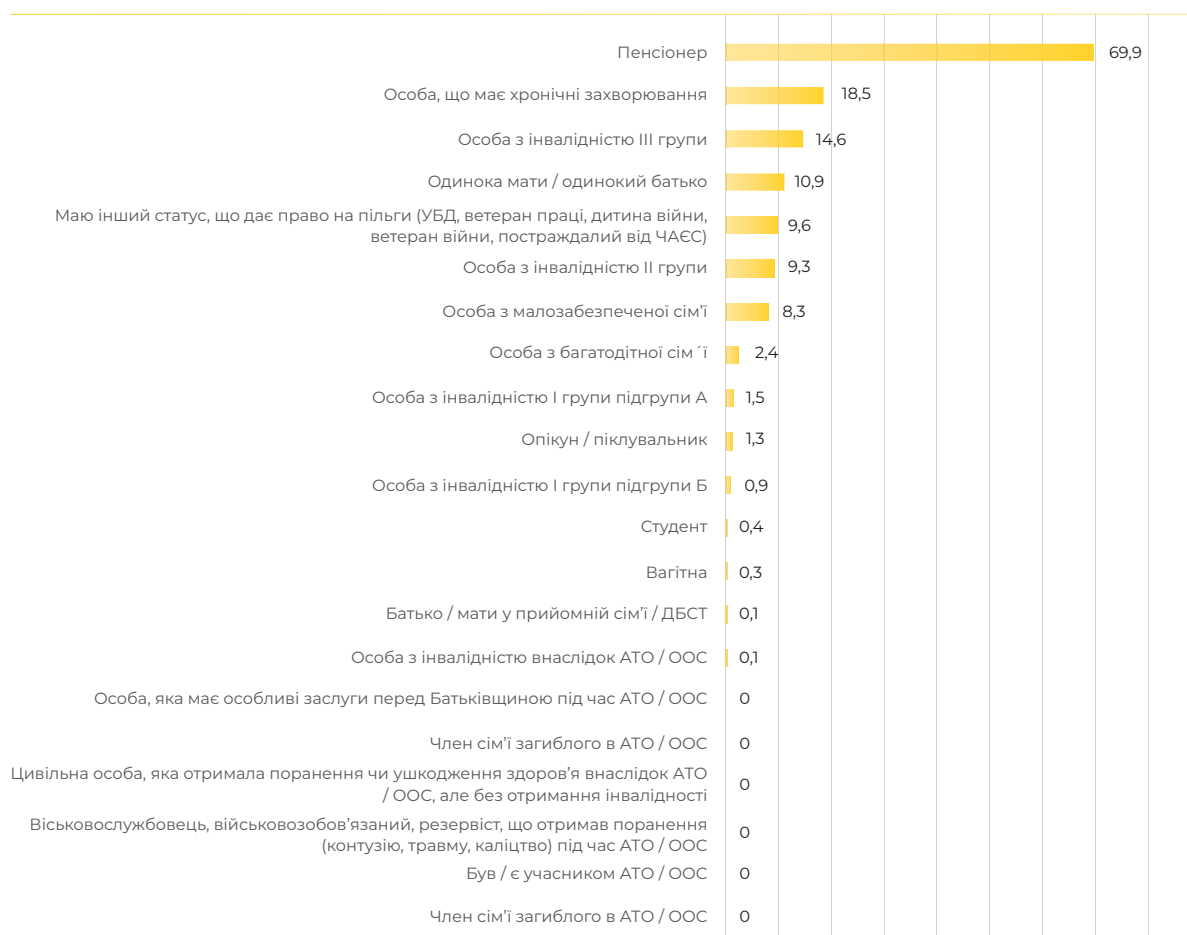

Рис. 2. Соціально вразливі категорії населення серед ВПО (у % до відповідей)

¹ Дані станом на 01.01.2020 р в Ізюмській ОТГ налічуються 20398 — осіб пенсійного віку та 2918 осіб з інвалідністю.

Більшість опитаних стали внутрішньо переміщеними особами у 2014 році (63,7 %). У 2019 році покинули своє постійне місце проживання на окупованій території 4 % ВПО (рис. 3). 71,1 % — перемістилися із Донецької області, 28,9 % — з Луганської області. З АР Крим опитаних ВПО немає.

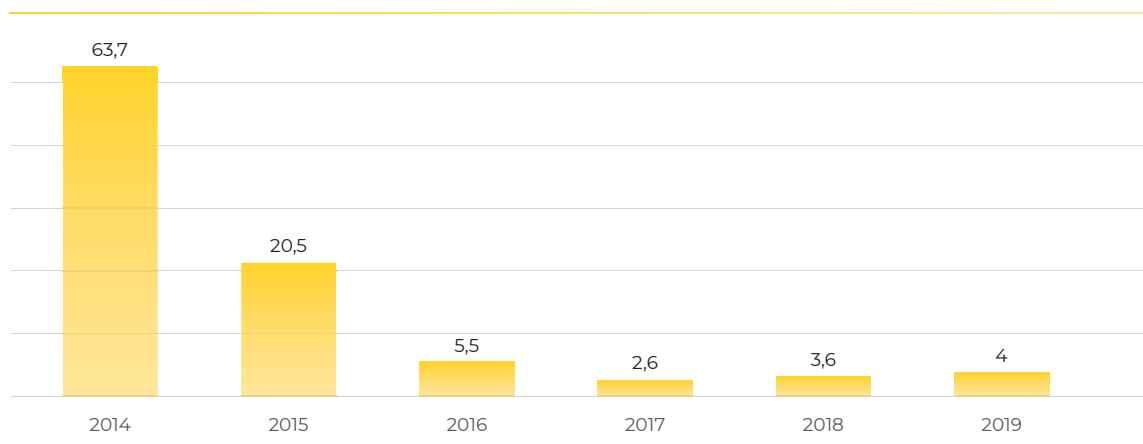

Рис. 3. Рік залишення ВПО постійного місця проживання (у % до опитаних)

Дослідження показує, що найбільш важливими мотивами неповернення у покинуте місце проживання є проблеми безпеки і житла (рис. 4). Так, переважна більшість ВПО, що проживають в Ізюмській ОТГ, не хочуть повертатись до покинутого місця проживання, бо воно знаходиться на окупованих територіях (76,3%), уникають негативних наслідків воєнних дій (39,2 %) та/або мають пошкоджене чи зруйноване житло (20,8 %).

Рис. 4. Причини неповернення у покинуте місце проживання (у % до відповідей)

Виявлення потреб ВПО

На жаль, дослідження показало, що 62,5 % переселенців не запитували про їхні потреби у державних установах і службах після переміщення (рис. 5). Незначну частину ВПО (14,1 %) було опитано, коли вони ставали на облік. 11,4 % опитаних вказали, що їх «іноді опитують» про потреби. І тільки у 2,5 % переміщених осіб питають про потреби кожного разу, коли вони звертаються до спеціалістів. Отже, спеціалісти різних державних органів фактично не цікавляться потребами більшості ВПО та не можуть організовувати програми допомоги, спираючись на реальні дані.

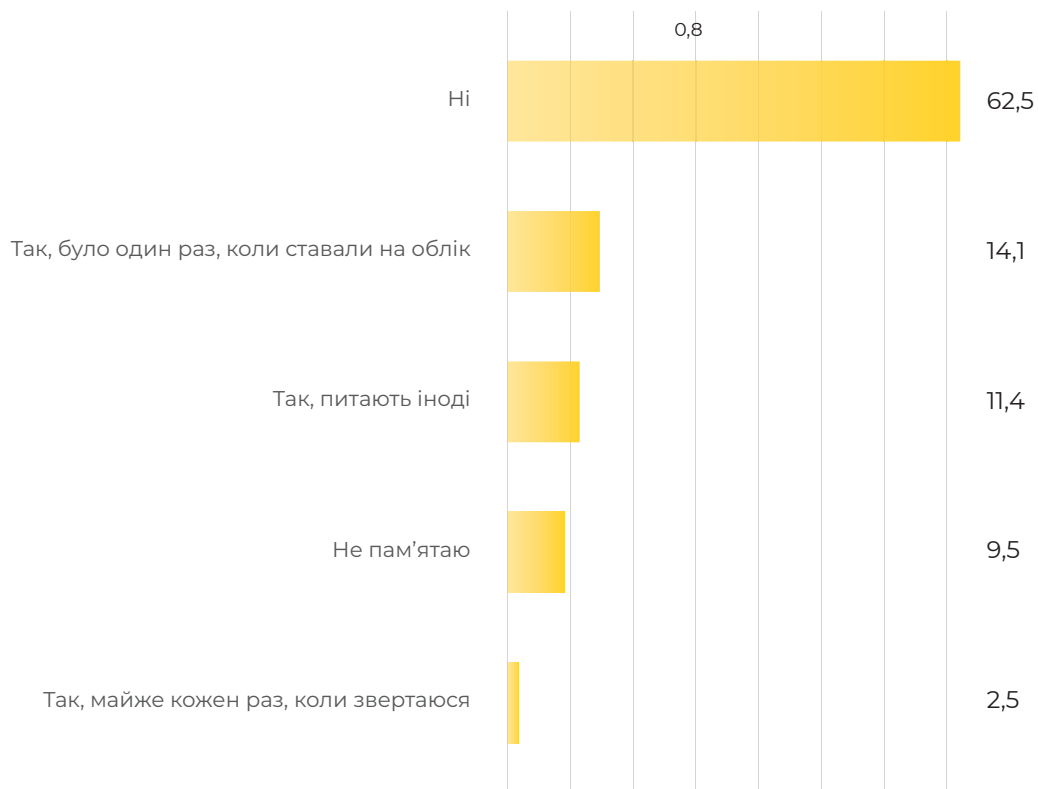

Рис. 5. Частота виявлення потреб ВПО у державних установах та службах (у % до опитаних)

Слід відзначити, що немає важливої різниці між з'ясуванням потреб ВПО та статтю і віком. Більшість переселенців різного віку та статі взагалі не стикалася з оцінкою їхніх потреб (табл. 1)

Табл. 1. Частота з'ясування потреб ВПО різного віку (у % до опитаних)

	Один раз, коли становили на облік	Час від часу	Кожного разу, коли звертаюся	Ніколи
18 — 29 років	16,9	14,5	0	60,0
30 — 45 років	15,9	16,4	2,3	58,9
46 — 60 років	12,8	11,0	4,3	65,9
61 та більше	13,4	8,2	2,2	63,3

Разом з тим, частота вивчення потреб переселенців напряду впливає на їхню довіру до місцевої влади (табл.2). Так, серед тих ВПО, в кого питають про потреби кожного разу, коли вони звертаються, 80,0 % довіряють місцевій владі. Серед тих, у кого ніколи не питали –лише 52,2 %. Таким самим чином розподілені ті, хто не довіряють — найбільше тих, хто недовіряє владі серед тих, кого ніколи не питали про потреби (21,4 %).

Табл. 2. Рівень довіри до місцевої влади в залежності від частоти з'ясування потреб ВПО (у % до опитаних)

	Один раз, коли становили на облік	Час від часу	Кожного разу, коли звертаюся	Ніколи
Довіряю	79,6	69,9	80,0	52,2
Не довіряю	12,1	10,8	10,0	21,4
Важко відповісти	8,3	19,3	10,0	26,4

В той же час, ВПО мають досить багато проблем, вирішення яких неможливе без участі громади, місцевих органів влади та соціальної допомоги. Найчастіше у державних органах запитували про медичну (58,4 % відповідей) та матеріальну (48,1 %) допомогу та соціальну підтримку (50,9 %) (рис. 6). Про потреби у житлі запитували у третині випадків (36 %). Найменше дізнавалися про необхідність психологічної допомоги (5,6 %) та освітні послуги (7,5 %).

За словами представників державних органів влади, найчастіше переселенців намагаються спитати про те, в чому можуть допомогти, тобто, якщо є якась програма чи виділена певна матеріальна допомога.

■ ■ До побудови в нас гуртожитку для переселенців я не бачила сенсу запитувати про житло. От потребує він житло, я знаю, що багато хто потребує, але ж я не можу нічим допомогти. У нас просто не було можливості для цього. У Харкові підключались волонтери, бізнес, у нас невелике місто, немає розвинутих ініціатив.

Із інтерв'ю з представником державних органів

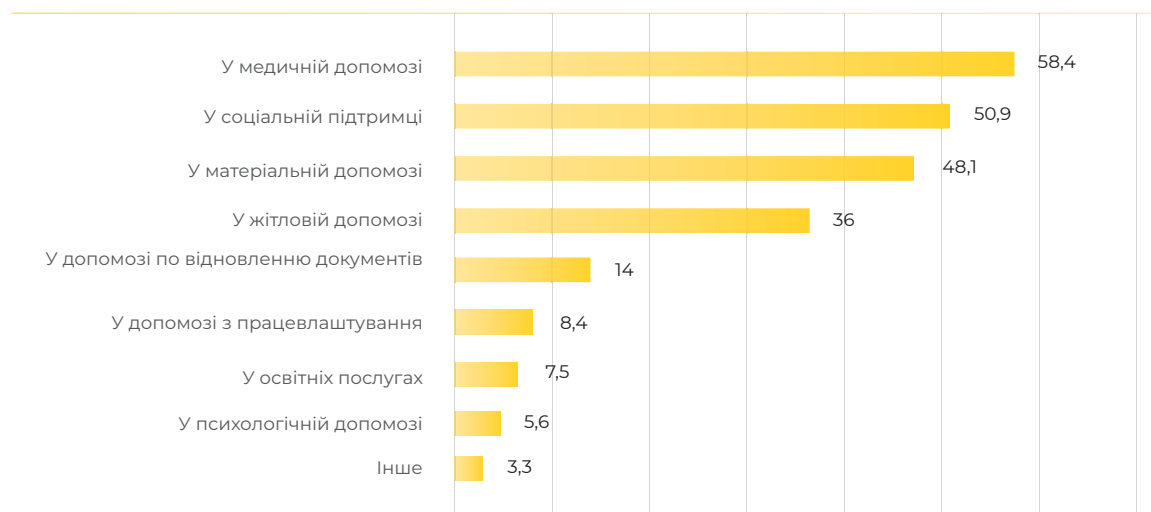

Рис. 6. Перелік потреб, про які запитують у державних органах (у % до відповідей)

При цьому державні органи є на другому місці серед основних джерел інформації про можливості ВПО (42 %). На першому — дані від родичів друзів, сусідів (62,9 %). Майже у третині випадків переселенці отримують інформацію за допомогою мережі Інтернет (31,6 %). Слід також зазначити, що стенди в державних органах досить рідко стають джерелом інформації — тільки 6,8 % опитаних вказали на їх використання. Майже не використовуються мобільні додатки, преса, месенджери та радіо (рис. 7).

Серед варіантів «Інше» люди здебільшого вказували, що в них немає жодних джерел інформації, бо «ніхто нічого вже не говорить про переселенців», «ніхто цю тему не підіймає вже, допомоги немає». Також деяким опитаним інформацію про можливості для ВПО розказують волонтери. Передусім, називалися волонтери БО «БФ «Карітас Харків».

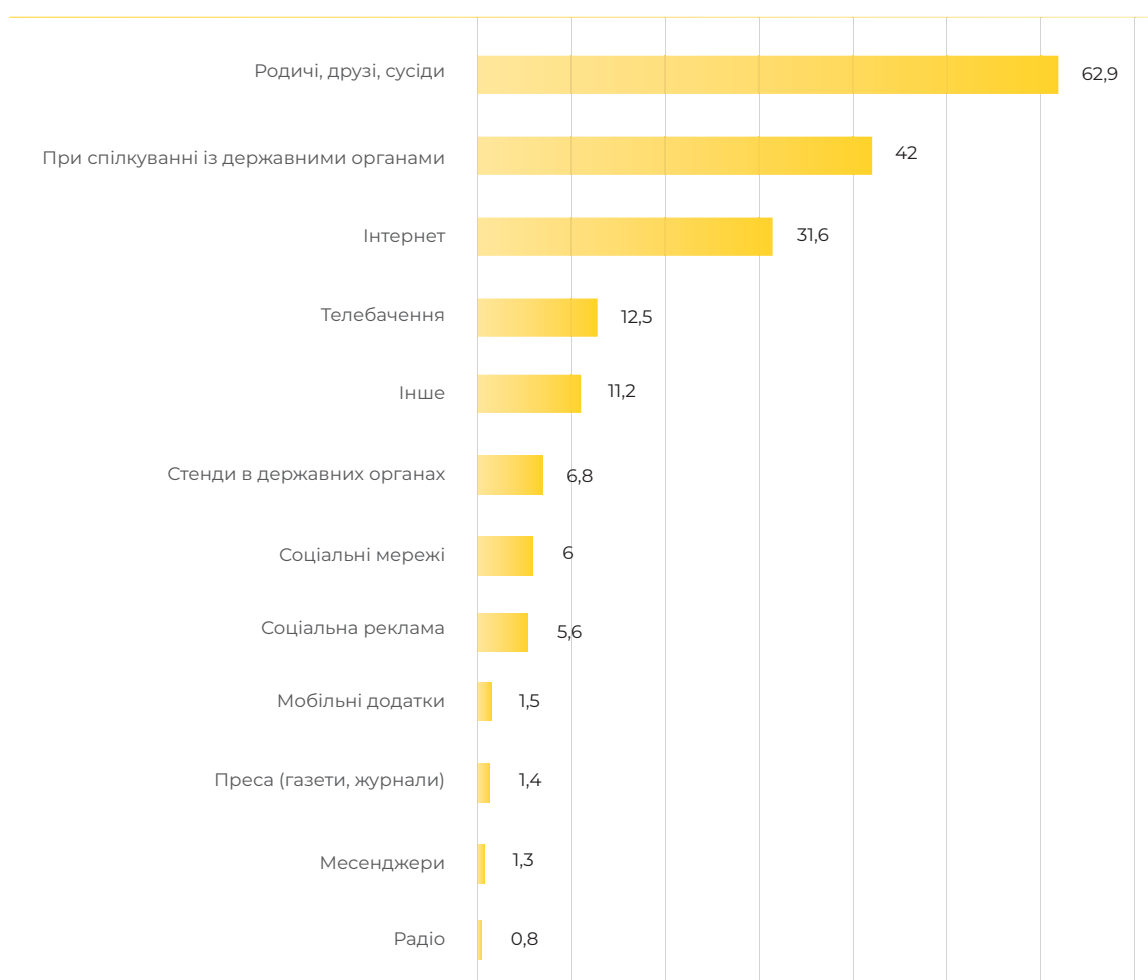

Рис.7. Джерела інформації про можливості для переселенців (у % до відповідей)

За словами представника системи соціального захисту м. Ізюм, Управління має налагоджену співпрацю із зазначеним вище благодійним фондом. При наявності благодійної допомоги працівники соціальних служб скеровують людину до фонду за отриманням тих чи інших товарів та послуг.

Згідно з результатами дослідження, більшість ВПО в Ізюмській ОТГ (77,8 %) не отримували ніякої допомоги від благодійних фондів, міжнародних або громадських організацій (рис. 8). Один раз така можливість була у 11,8 %, а декілька разів — у 9,5 %.

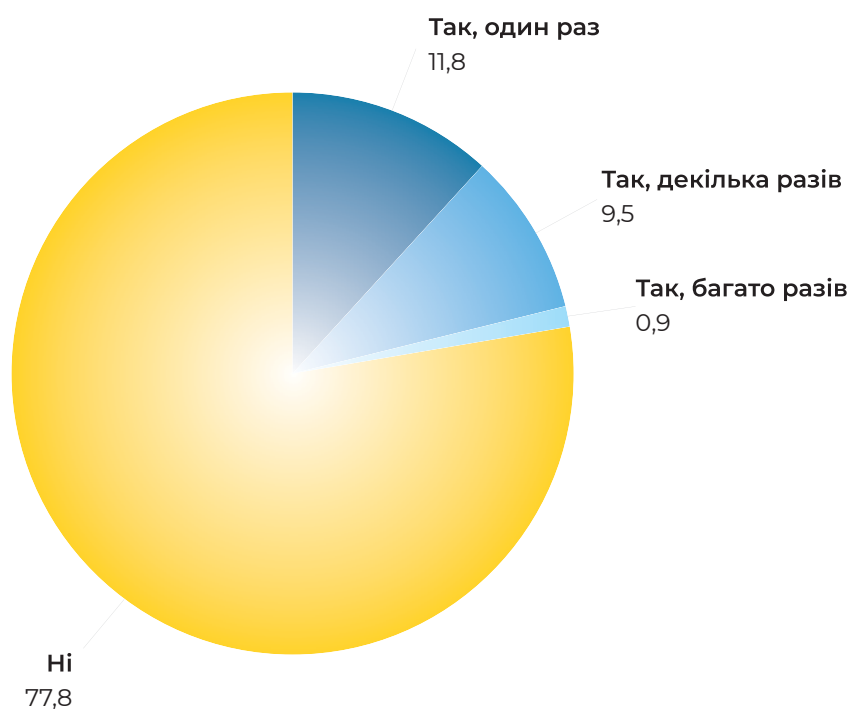

Рис. 8. Частота отримання переселенцями благодійної допомоги (у % до опитаних)

Найчастіше від благодійників внутрішньо переміщені особи отримували продукти харчування (87,3 % відповідей) (рис. 9). У кожному п'ятому випадку це були ваучери на купівлю ліків, відшкодування на купівлю ліків або самі ліки (21,8 %). Рідше надавалися одяг та взуття (14,5 %), а також засоби особистої гігієни (7,3 %).

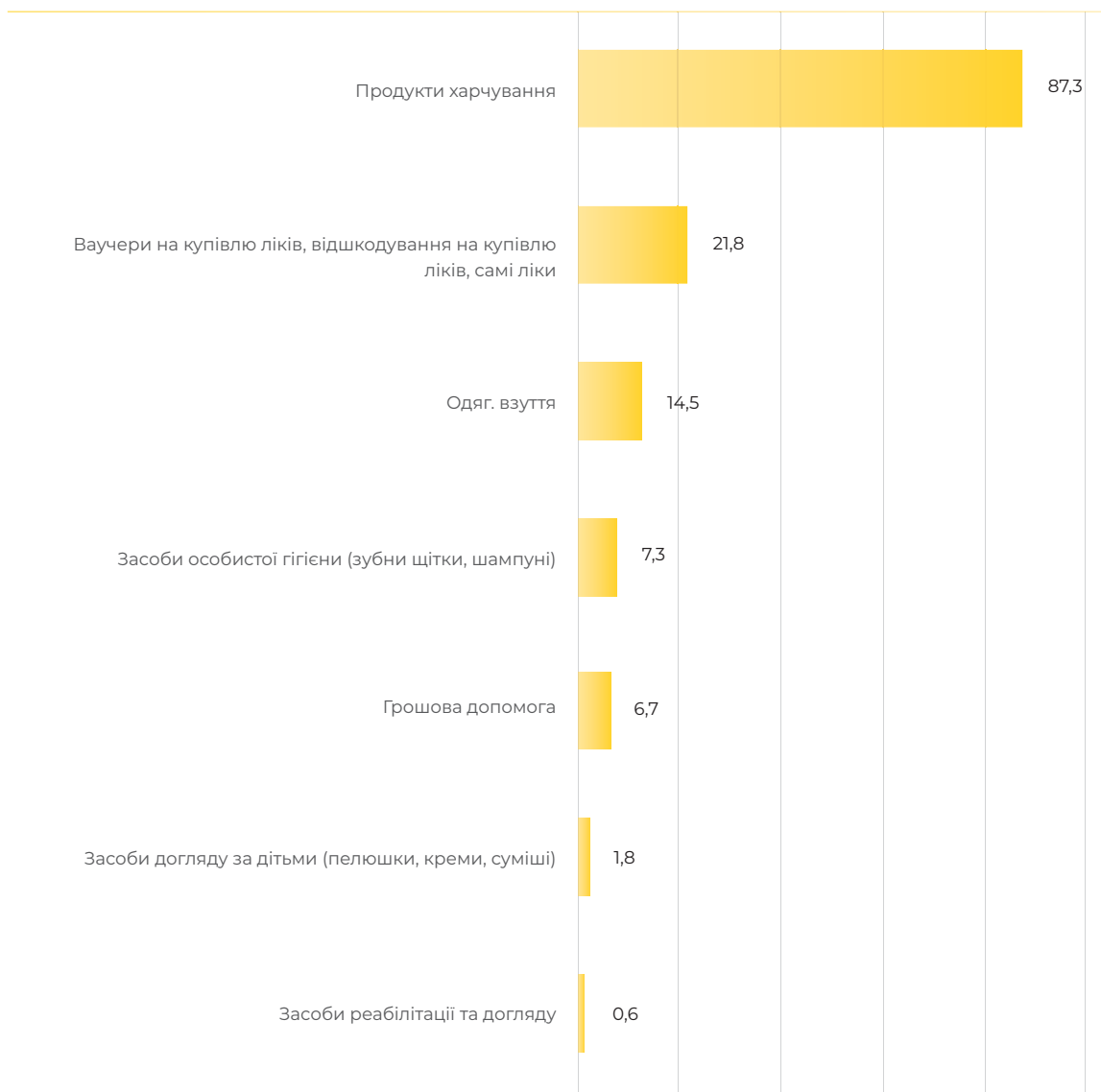

Рис. 9. Види благодійної допомоги для внутрішньо переміщених осіб (у % до відповідей)

Потреби внутрішньо переміщених осіб

Житлові потреби

Дослідження показало, що тільки 4,5 % ВПО проживають у власному помешканні (квартирі, будинку, кімнаті) (рис.10). Отже, майже всі опитані не змогли поки що отримати або купити своє житло та вимушені його орендувати (63,7%) або жити у родичів, друзів (30,5 %).

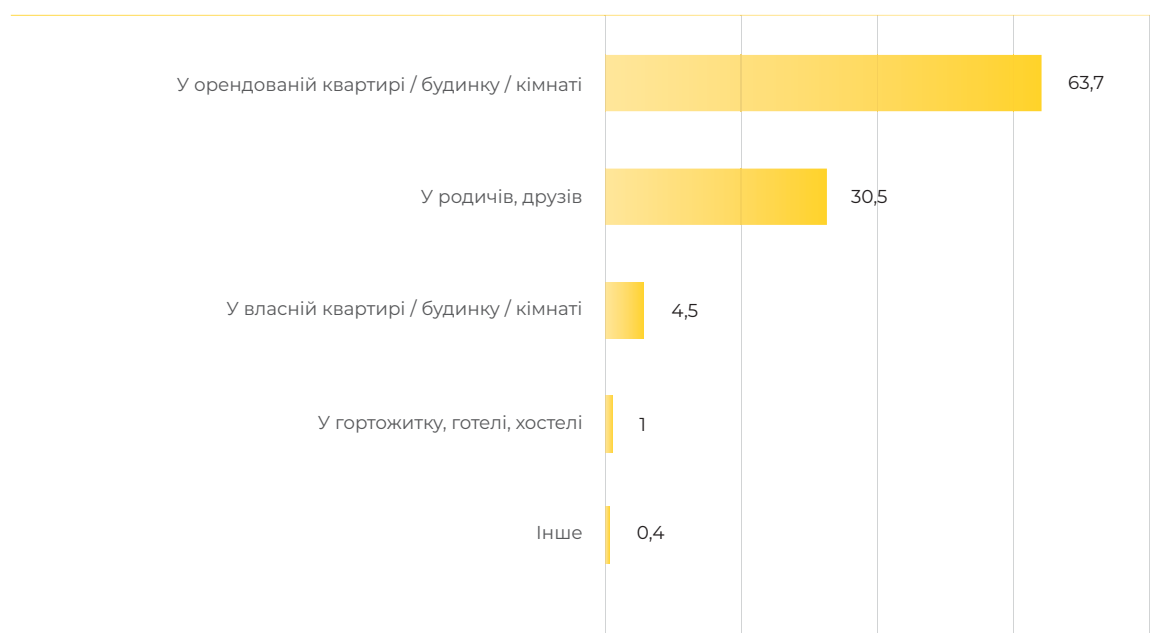

Рис. 10 Місця проживання внутрішньо переміщених осіб (у % до опитаних)

Серед потенційно цікавих варіантів для вирішення житлових проблем ВПО вказують грошову допомогу або компенсацію на купівлю житла (41,4 %), у два рази менше — субсидоване придбання у власність (20,3 %) (рис. 11). Слід зазначити, що значна кількість опитаних не може сказати, який варіант вирішення житлових проблем був би для них прийнятним (39,9 %).

Здебільшого це пов'язано з тим, що опитані переселенці не знають про державні програми допомоги, їхні умови та можливості. Невелика кількість ВПО погодилась би на отримання соціального житла на певний період часу (13,9 %) або кредит за умов низької відсоткової ставки (12,5 %).

Рис. 11. Зацікавленість переселенців у різних типах державної житлової допомоги (у % до відповідей)

Незначне бажання проживати у соціальному житлі демонструє і реальна практика надання житлової допомоги у м. Ізюм. 4 лютого 2020 року у місті відкрився соціальний гуртожиток коридорного типу для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб. Ордер видається терміном до одного року з можливістю його продовження у разі неспроможності набути альтернативне місце проживання. Станом на вказану дату ордери на проживання отримані щодо 17 із 24 кімнат. За словами працівників Управління соціального захисту населення, заселити навіть 17 кімнат було досить важко через те, що багато хто відмовлявся від соціального житла.

■ ■ Людей не влаштовує, що це не постійне житло, а тимчасове. До того ж, там облаштовані спільні санвузли і кухні, необхідно слідувати певним правилам проживання. Це не те, що хочуть люди. Ми пропонували, розказували, але люди відмовлялися. На мою думку, це дійсно не самий кращий метод допомоги, адже чуже майно не цінується, на жаль. Переселенці бажають жити у власному домі, а до комунального майна ставляться байдуже, не бережуть і воно досить швидко псується.

Із інтерв'ю з представником Управління соціального захисту населення

Також окремо у переселенців було запитано щодо неіснуючого наразі, але можливого у подальшому виду допомоги — оренди житла з правом викупу (рис. 12). Кожен третій ВПО (35,7 %) висловив зацікавленість у такій можливості. 48,3 % вказали, що точно або скоріше не скористалися би таким варіантом. Разом з тим, тільки 16 % опитаних було важко відповісти на це питання.

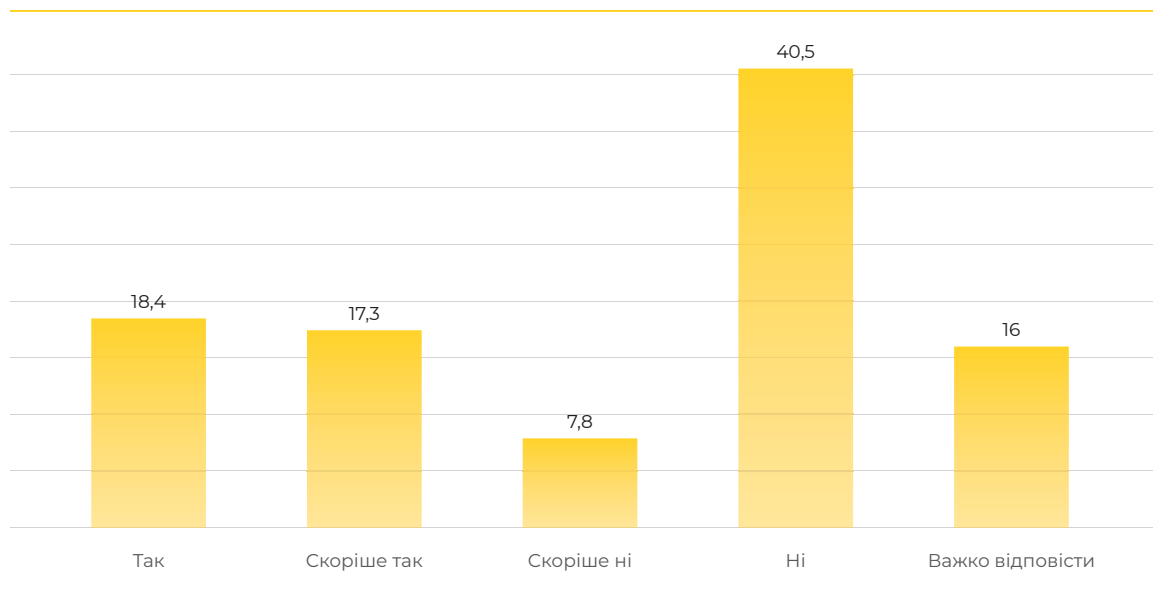

Рис. 12. Зацікавленість переселенців у оренді житла з правом викупу (у % до опитаних)

Згідно з результатами дослідження більшість ВПО (62 %) мають непошкоджене житло, яке вони покинули (рис.13). Близько третини опитаних вказали, що їх минуле місце проживання є пошкодженим або зруйнованим (36,2 %), проте тільки 3,6 % мають відповідні документи про це. 32,6 % — ніде це не фіксували або не мали можливості зафіксувати.

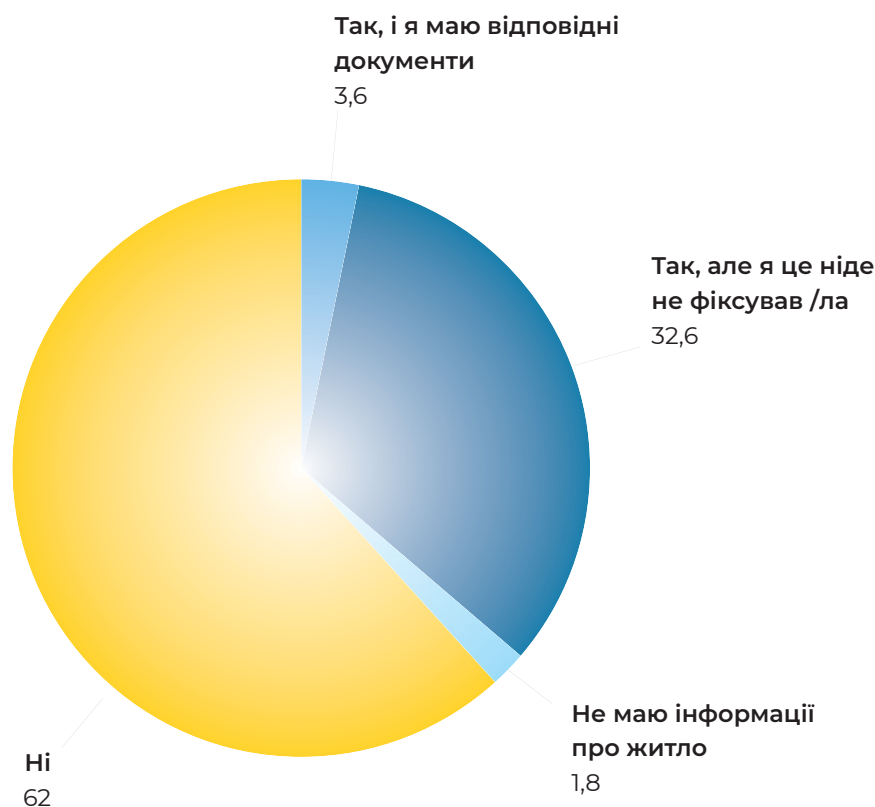

Рис. 13. Наявність пошкодженого/зруйнованого житла у внутрішньо переміщених осіб (у % до опитаних)

В загальному масиві 29 осіб вказали, що мають відповідні документи про пошкоджене / зруйноване житло і, відповідно, право на грошову допомогу або компенсацію на купівлю житла від держави. З них 13 опитаних не звертались за ними, бо не знали, що така допомога/ компенсація можливі (рис. 14). Вісім опитаних не змогли отримати гроші, хоча звертались, та лише 4 отримали після звернення до суду. Ще 4 ВПО вказали, що не звертались по допомогу, але планують це робити.

Рис. 14. Звернення за державною грошовою допомогою/компенсацією за пошкоджене/зруйноване житло (в абсолютних значеннях серед 29 осіб)

Більшість опитаних ВПО не перебувають на жодному квартирному обліку (84,2 %). 12,1 % ВПО не знають взагалі, що існують такі обліки (рис. 15). На обліку з фонду тимчасового житла для переселенців перебувають тільки 2,3 % опитаних. За статистичними даними станом на 01.01.2020 року на квартирному обліку перебувало 30 ВПО.

Рис. 15. Перебування на різних видах квартирних обліків серед ВПО (у % до опитаних)

Щодо програм «Доступне житло»² та «Власний дім»³, то переважна більшість (80,6 % та 77,8 % відповідно) не беруть участь у них (рис. 16). Від 18,3 до 21,7 % взагалі не чули про такі програми. Майже ніхто також не висловив планів брати у них участь у майбутньому.

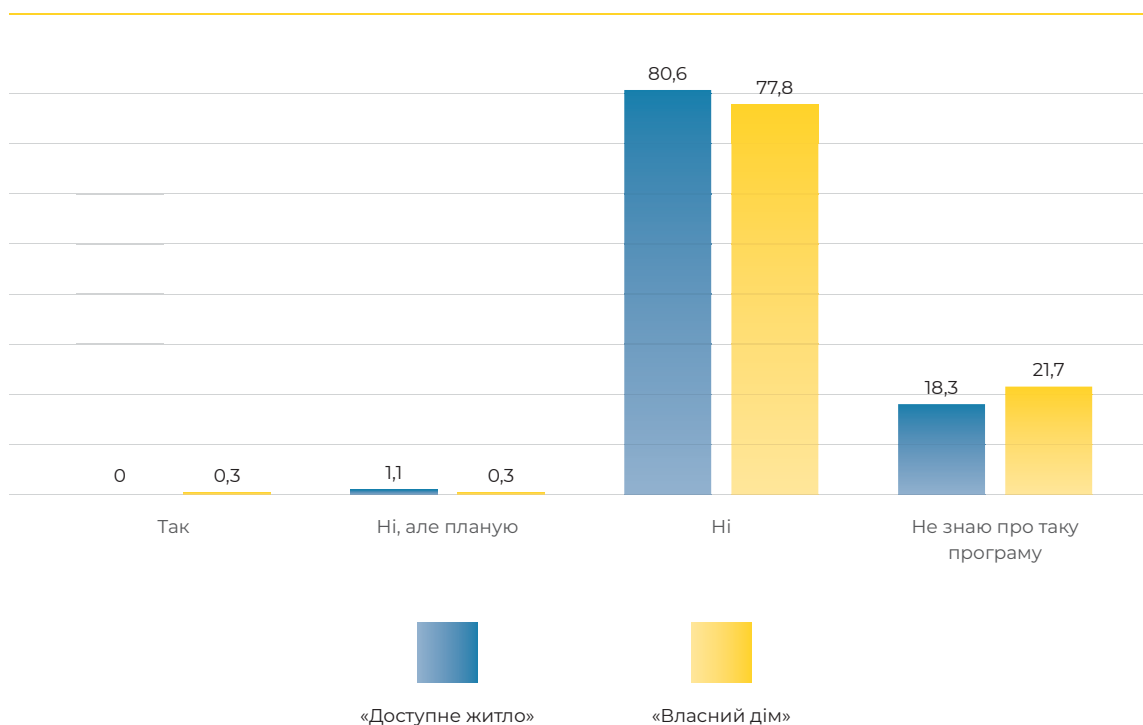

Рис. 16. Участь у державних програмах «Доступне житло» та «Власний дім» (у % до опитаних)

2 «Доступне житло» — це програма, яка передбачає надання державної підтримки внутрішньо переміщеним особам, яка полягає у сплаті державою 50 % вартості будівництва (придбання) доступного житла та/або пільгового іпотечного житлового кредиту. Детальніше <https://www.molod-kredit.gov.ua/zhytlovi-prohramy/dostupne-zhytlo/zahalna-informatsiia>

3 «Власний дім» — це програма, яка передбачає надання державного кредиту індивідуальному забудовнику на термін від 20 до 30 років із внесенням за користування ним плати у розмірі 3% річних за умови проживання (або переселення для постійного проживання) у сільській місцевості в межах сіл і селищ, а також за межами сіл і селищ у відокремлених фермерських садибах та підтвердження ними своєї платоспроможності. Детальніше <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1597-98-%D0%BF>

Що стосується умов проживання в середньому площа помешкання переселенців складає 42 кв.м⁴ при проживанні 2–3 осіб. Мінімально було вказане житло у 6 кв.м, максимально — 110 кв.м. Є випадки, коли на одну людину припадало близько 2 м житлової площі. Є декілька сімей, які проживають у складі 6–7 осіб у житлі розміром 56 кв.м. Загалом близько половини опитаних проживає у житлових помешканнях розміром до 40 кв.м. (53,2%) (рис. 17).

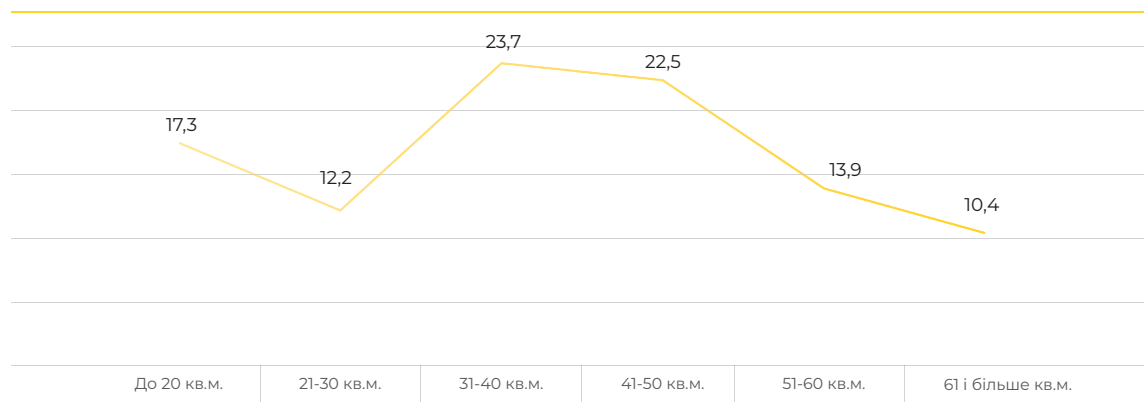

Рис. 17. Розмір загальної житлової площі помешкань ВПО (у % до опитаних)

У середньому в одному домогосподарстві проживають 2,6 осіб⁵. Четверть опитаних живуть самі (25%), кожен третій — удвох (32,2%). 10,7% — живуть у п'ятьох і більше (рис. 18).

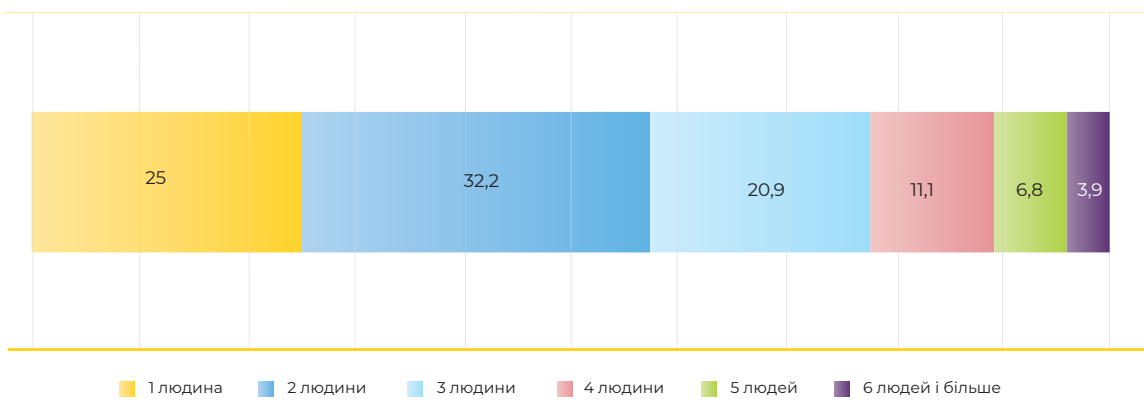

Рис. 18. Кількість ВПО, які проживають у одному домогосподарстві (у % до опитаних)

⁴ При стандартному відхилі — 18

⁵ При стандартному відхилі — 2

Згідно з результатами дослідження, переселенці у переважній більшості мають доступ до всіх видів комунальних послуг, які надаються в громаді. Серед проблемних питань, слід відзначити тільки доступ до послуг гарячого водопостачання — так, 21% опитаних вказали, що не мають змоги користуватись цією послугою, 7,5% — мають частковий доступ (рис. 19). Також 15% опитаних вказали, що вони або не мають або мають частковий доступ до туалету. Передусім це стосується приватних будинків, де туалет обладнано на вулиці.

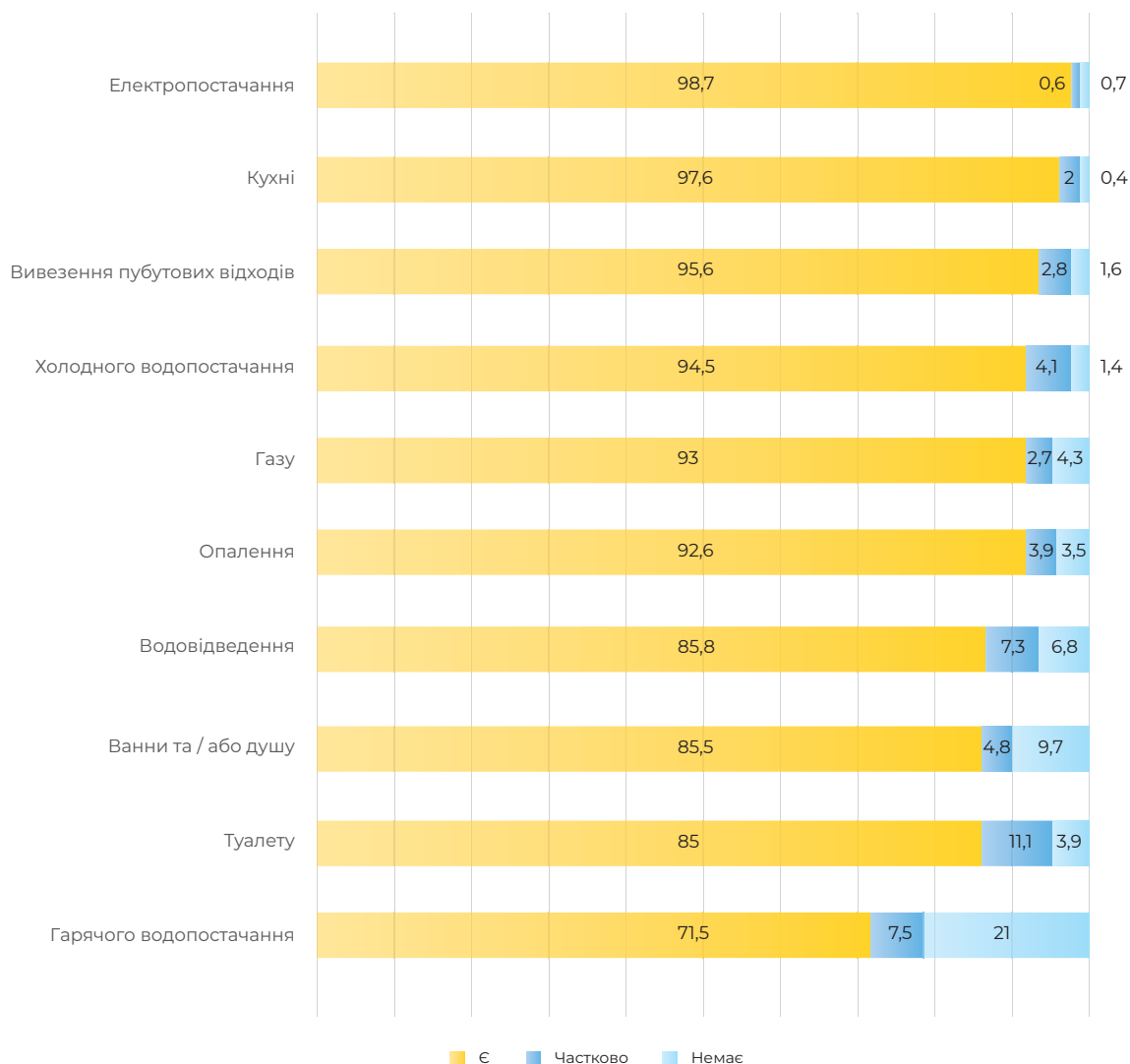

Рис. 19. Доступ ВПО до комунальних послуг та побутових умов у місці проживання (у % до опитаних)

Абсолютна більшість опитаних планують проживати у теперішньому помешканні від року і більше, при чому 61,9 % з них стверджують, що будуть жити тут більше 3 років. Не більше року планують проживати 7,5 %, до півроку — 1,3 %. Кожен десятий ВПО завагався із відповіддю. Терміне переселення потребують тільки 0,8 % опитаних (рис. 20).

Серед тих переселенців, хто має термінову потребу у переселенні (11 осіб), три людини зазначили, що в них закінчується договір оренди житла, який не буде продовжено. Ще двоє опитаних вказали, що є загроза виселення з місця проживання. Дві людини зазначили, що немає доступу до опалення, і в помешканні дуже холодно. Ще 2 опитані особи повідомили, що їм скоро нададуть соціальне житло — кімнату у соціальному гуртожитку для ВПО.

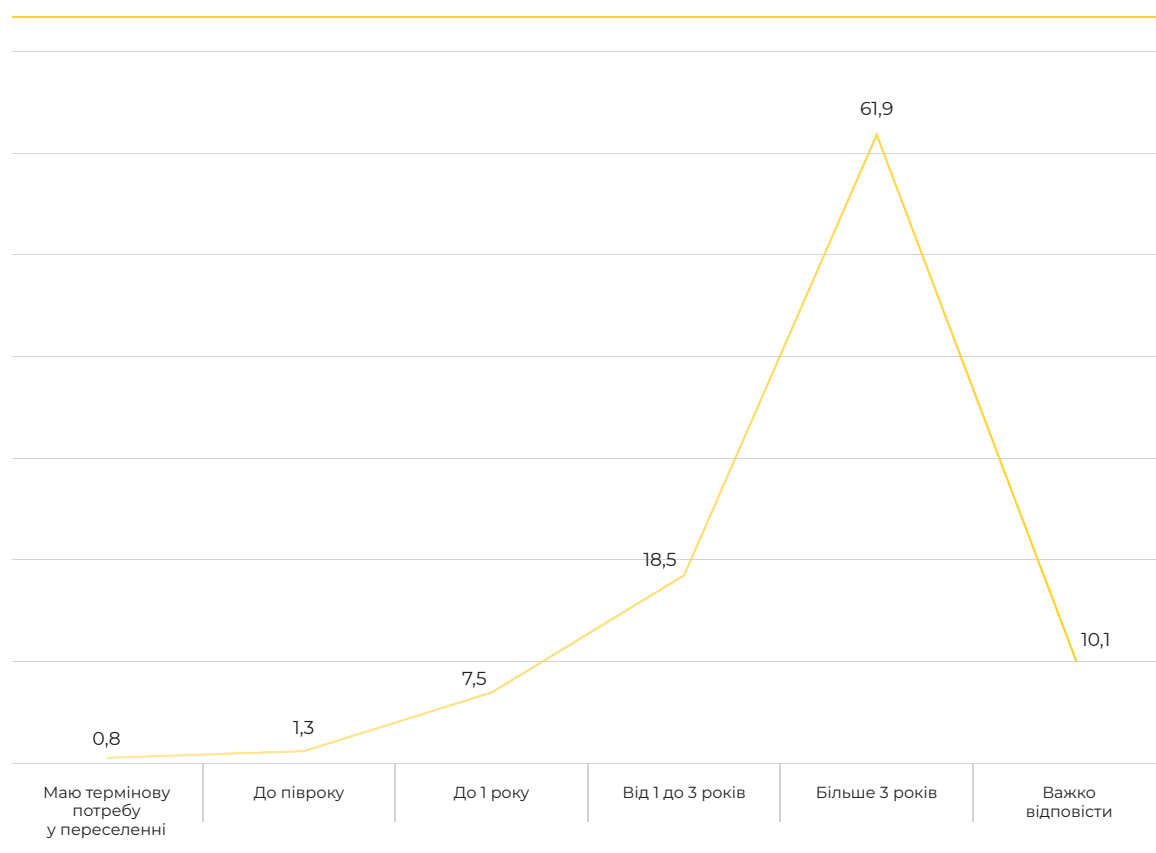

Рис. 20. Плани ВПО щодо термінів проживання у теперішньому помешканні (у % до опитаних)

Освіта та навчання

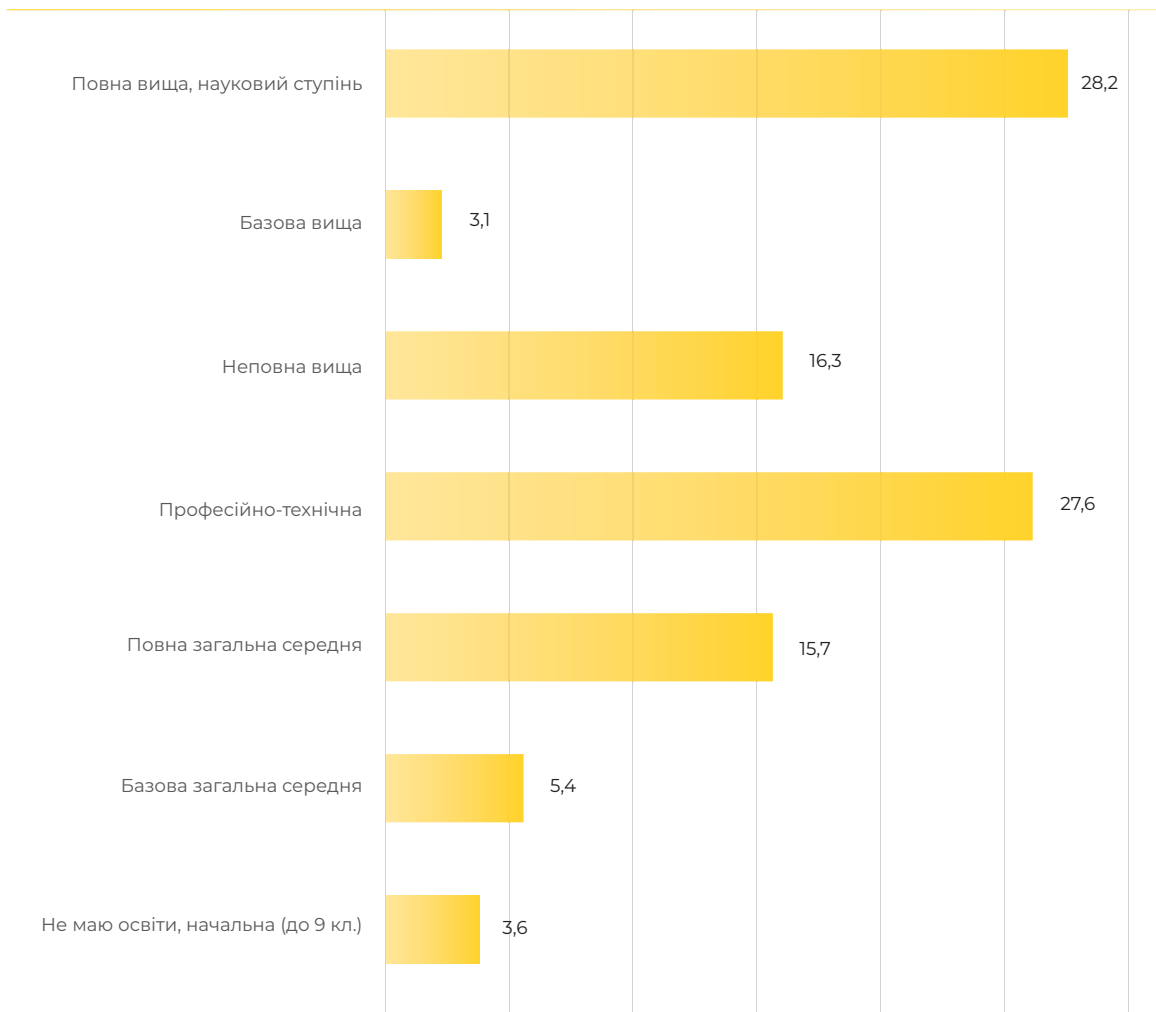

Рис. 21. Освітній рівень ВПО (у % до опитаних)

Серед ВПО достатньо висока кількість людей з вищою освітою та навіть науковим ступенем (47,6%). 27,6% опитаних мають професійно-технічну освіту (рис. 21). Загалом, майже всі ВПО мають певний рівень освіти — не мають середньої освіти тільки 3,6%. В той же час, дається взнаки, що значна кількість ВПО в Ізюмській ОТГ є пенсіонерами (69,9%). Так, 82,6% опитаних не мають ніякої потреби в додатковому навчанні або проходженні курсів (рис. 22). 12,4% хотіли би пройти курси з отримання додаткових знань та навичок (володіння комп'ютером, графічний дизайн тощо).

7,4 % (95 осіб) ВПО потребують підвищення кваліфікації. 5,6 % переселенців зазначили, що мають бажання пройти курси з основ підприємництва. У абсолютних значеннях — це 43 людини. Варто зазначити, що жінки більшою мірою, ніж чоловіки, вказали на потребу у додаткових знаннях та навичках (70 жінок і 25 чоловіків), а також ознайомлення з основами підприємництва (39 жінок і 4 чоловіка). Станом на жовтень 2019 року — навчання або перенавчання у Ізюмському міськрайонному центрі зайнятості пройшли 13 осіб. Що стосується розвитку приватного підприємництва, то єдиноразова виплата допомоги по безробіттю на відкриття власної справи у 2019 році не виплачувалася.

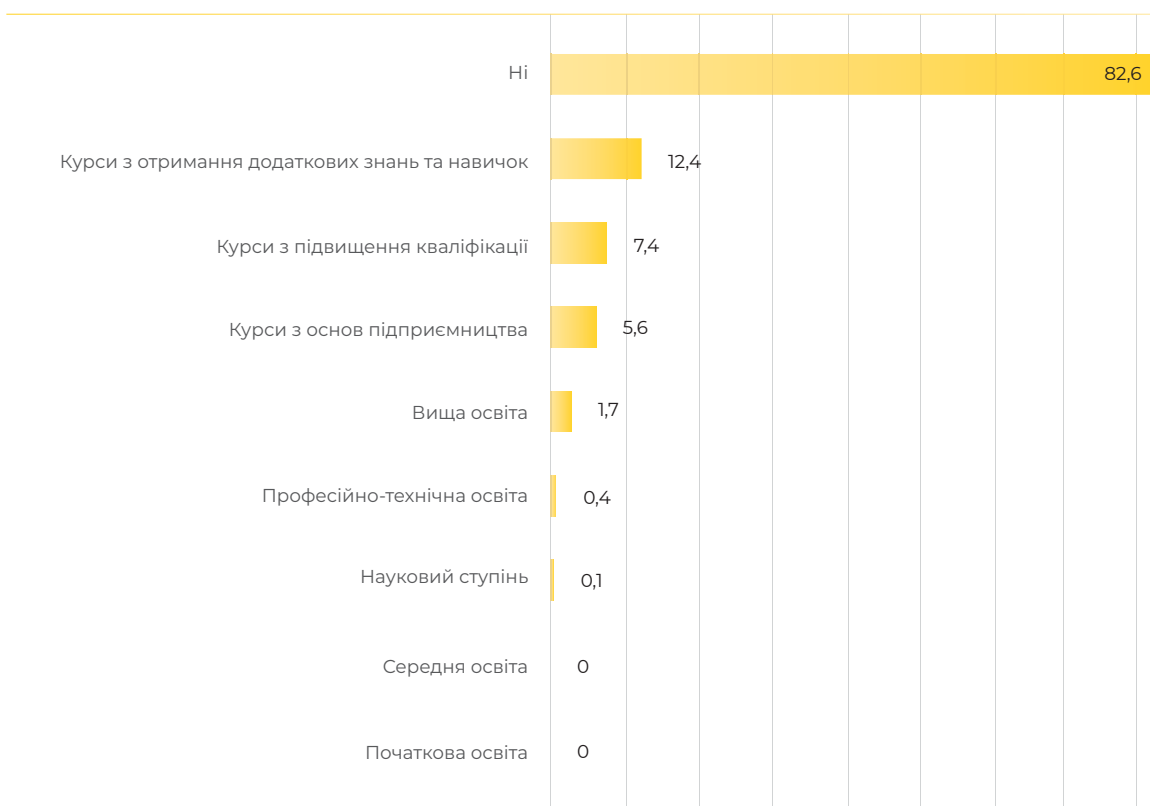

Рис. 22. Потреби ВПО в освітніх послугах (у % до відповідей)

Що стосується освітніх потреб сімей, де є неповнолітні діти, варто зазначити, що проблем із доступом до дитячого садка чи школи майже не виявлено. Тільки 1,9% опитаних ВПО, які мають неповнолітню дитину, вказали, що влаштування дитини до дитячого садка є недоступним або малодоступним в громаді. 2,6% серед цієї категорії ВПО також вказали, що малодоступним або недоступним є влаштування дитини у школу.

На обліку в управлінні освіти станом на 01.04.2020 перебувало 175 учнів закладів середньої освіти та 59 вихованців закладів дошкільної освіти з числа ВПО. Освітні послуги дітям з особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю, надаються за бажанням батьків, або осіб, як їх замінюють (згідно із заявою), всім дітям без поділу на пільгові категорії та на хлопців і дівчат. 13 дітей з числа ВПО отримували освітні послуги в інклюзивних групах (3 дитини) та в групах компенсуючого типу (10 дітей) закладів дошкільної освіти. 3 учня з числа ВПО отримували освітні послуги в 3 закладах загальної середньої освіти.

Варто відмітити соціальну допомогу в Ізюмській ОТГ, яка надається частині ВПО із дітьми, які відвідують дошкільні та шкільні заклади. Станом на 01.04.2020 рік 66 учнів 1–4 класів з числа ВПО були забезпечені пільговим харчуванням (50% — батьківські кошти, 50% — за рахунок місцевого бюджету⁶). Згідно вищезазначеного рішення безкоштовним харчуванням були забезпечені також 13 вихованців з числа ВПО закладів дошкільної освіти, які є вихованцями інклюзивних груп та груп компенсуючого типу. За окремими рішеннями виконавчого комітету Ізюмської міської ради, була забезпечена безкоштовним харчуванням 1 дитина з числа дітей ВПО в закладі загальної середньої освіти (за окремим рішенням виконавчого комітету).

⁶ Згідно рішення виконавчого комітету Ізюмської міської ради від 28.11.2018 р. №0957 «Про встановлення вартості харчування дітей та підлітків в закладах освіти м. Ізюм на період з 01.01.2019 року по 31.12.2019 року».

Рівень доходів та трудова діяльність

Рис. 23. Основні джерела засобів існування ВПО (у % до відповідей)

Слід враховувати, що для більшості переселенців основними джерелами засобів існування є адресна грошова допомога (75,9 %) та пенсія (66,0 %). Також, 25,5 % вказали, що отримують інші соціальні виплати (рис. 23). Тільки 26,2 % серед опитаних зазначили заробітну плату як основне джерело доходів. Жоден переселенець не вказав, що живе за рахунок пасивного прибутку або попередні збереження.

Більшість ВПО, які проживають в Ізюмському ОТГ, не мають ані власного житла на неокупованій території України (96,3 %), ані заощаджень більш ніж 50 000 грн (98,2 %) (рис. 24).

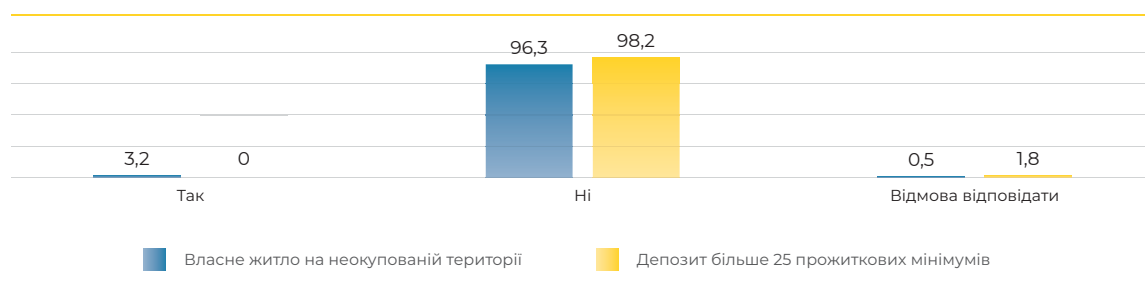

Рис. 24. Наявність у ВПО власного житлового приміщення на неокупованій території України та депозиту більше 25 прожиткових мінімумів (у % до опитаних)

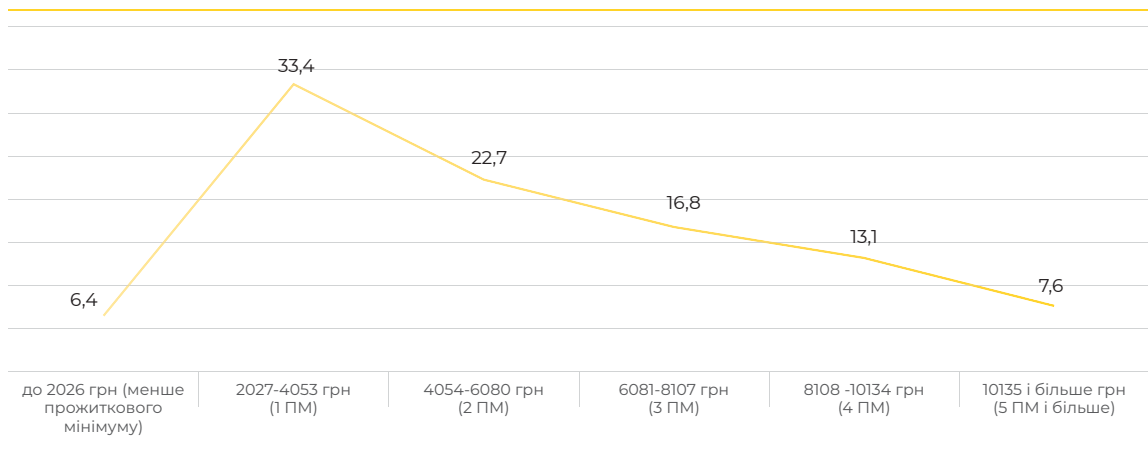

Рис. 25. Середньомісячний дохід сім'ї ВПО (у % до опитаних)

Більше третини переселенців (39,8 %) мають до 2 прожиткових мінімумів (у якості середньомісячного прибутку сім'ї, тобто до 4053 грн, 6,4 % з них — до 2026 грн (рис. 25). При цьому мінімальна заробітна плата в Україні складає 4723 грн, мінімальна пенсія — 1638 грн. Варто зазначити, що такий дохід вказаний у маленьких і у достатньо великих сім'ях. Так, 1 сім'я (3,4 %) у складі 6 і більше осіб живуть на суму до 2026 грн, ще 11 сімей такого складу (37,9 %) — на суму від 2027 до 4053 грн (рис. 26).

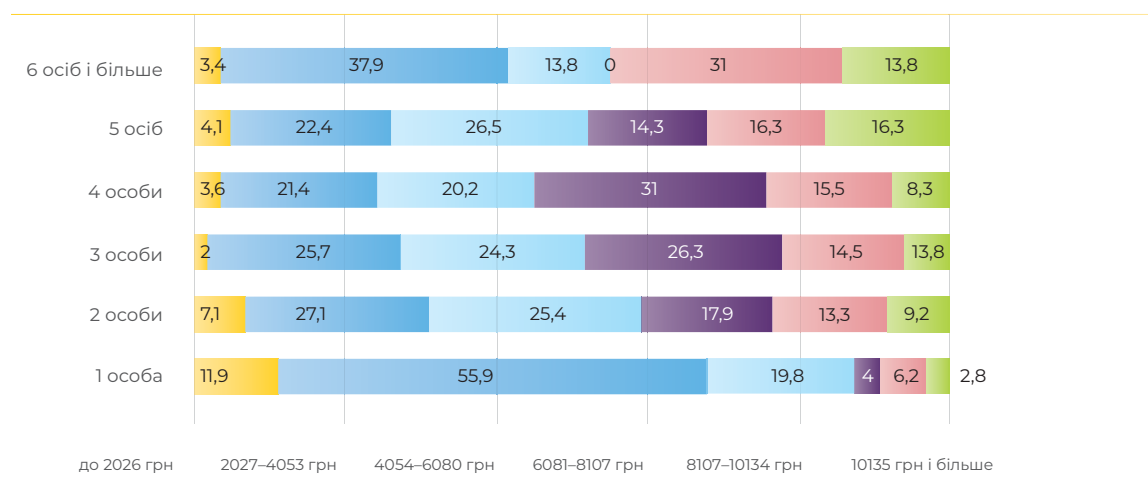

Рис. 26. Середньомісячний дохід сім'ї ВПО в залежності від складу сім'ї (у % до опитаних)

Цікавим є той факт, що після переміщення 55,7 % опитаних не втратили ніяких важливих джерел доходів, бо просто не мали їх (рис. 27). Третина опитаних втратила роботу (33,8 %), і тільки 4,9 % — виробництво або бізнес. 12,4 % переселенців опинилися без землі, яку використовували для городництва.

Рис. 27. Втрачені після переміщення важливі для ВПО джерела доходів /засобів існування (у % до відповідей)

Окремий аналіз тих, що втратив бізнес (34 особи) показав, що тільки 4 з них розпочали його знов після переселення; 9 — намагались це зробити, але не спромагалися, а 21 — навіть не намагалися (рис. 28).

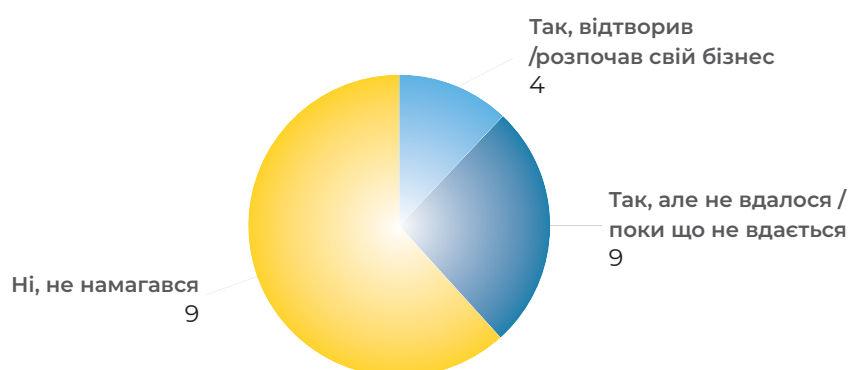

Рис. 28. Намагання відтворити / розпочати бізнес після переміщення (в абсолютних значеннях серед 34 осіб)

Серед основних причин, чому люди не намагалися відтворити або розпочати бізнес, були названі: нерозуміння, де взяти гроші (11 осіб); неспроможність зібрати документи (1 особа); неспроможність орендувати землю / приміщення для організації роботи (1 особа); ненадання кредиту на відкриття / відновлення підприємницької діяльності (1 особа); неспроможність отримати разову виплату по безробіттю для відкриття власної справи (1 особа); відсутність запиту на продукт у даному населеному пункті (1 особа).

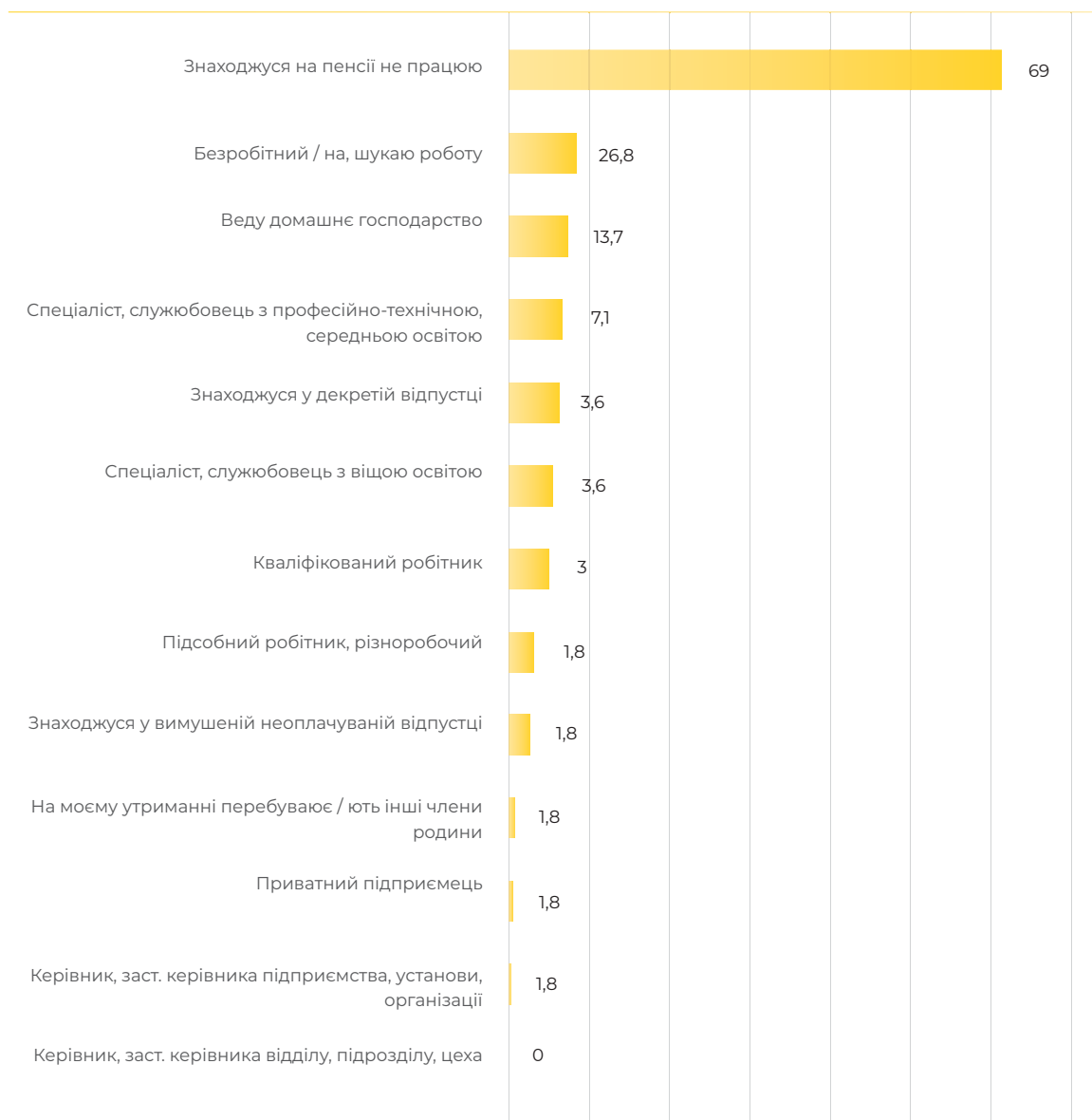

Рис. 29. Рівень зайнятості ВПО на сьогоднішній день (у % до опитаних)

Загалом працюють 16,6 % опитаних переселенців (рис. 29). Передусім були названі спеціаліст, службовець з професійно-технічною, середньою освітою (5,1 %); спеціаліст, службовець з вищою освітою (4 %); кваліфікований робітник (3,8 %). Керівні посади займають тільки 0,3 % опитаних (2 особи), приватними підприємцями працюють 0,5 % опитаних (4 особи).

Для 74,8 % працюючих ВПО робота є постійною. 14,1 % вказали, що працевлаштування є тимчасовим. Кожна десята переміщена особа (9,6 %) має випадковий, одноразовий заробіток. 1,5 % працюють на сезонних роботах (рис. 30).

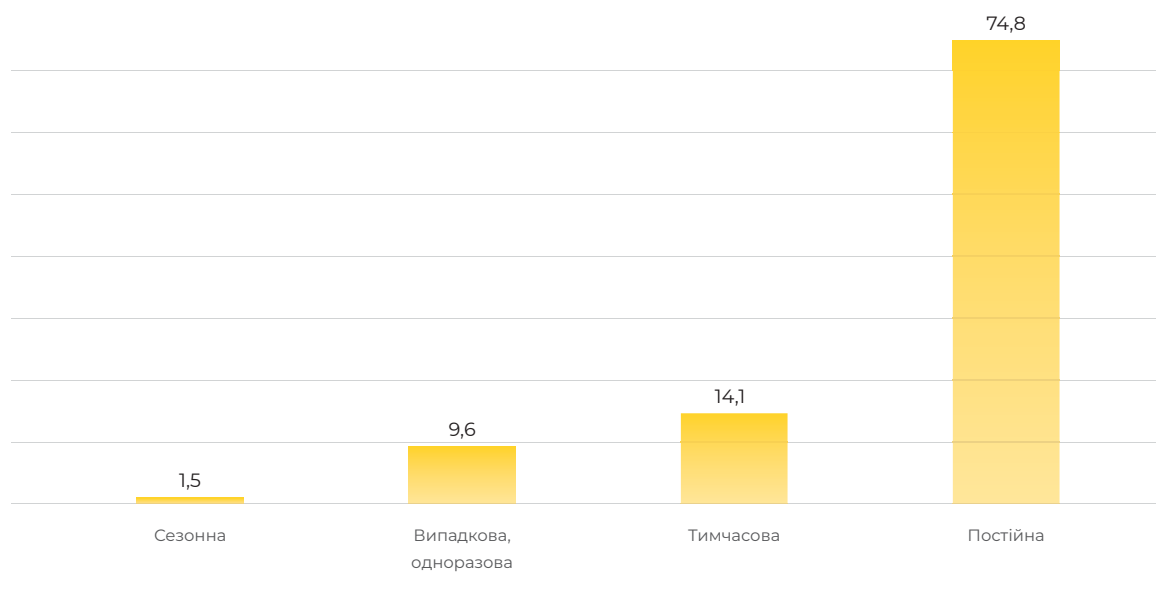

Рис. 30. Регулярність трудової діяльності переселенців (у % до опитаних)

Слід зазначити, що більш ніж третина опитаних працює неофіційно та не є оформленими (35,6 %) (рис. 31). Це, з одного боку, не дозволяє їм робити вклад в розвиток громади та сплачувати податки, але в той же час надає можливість отримувати хоч якийсь заробіток та адаптуватись у неї.

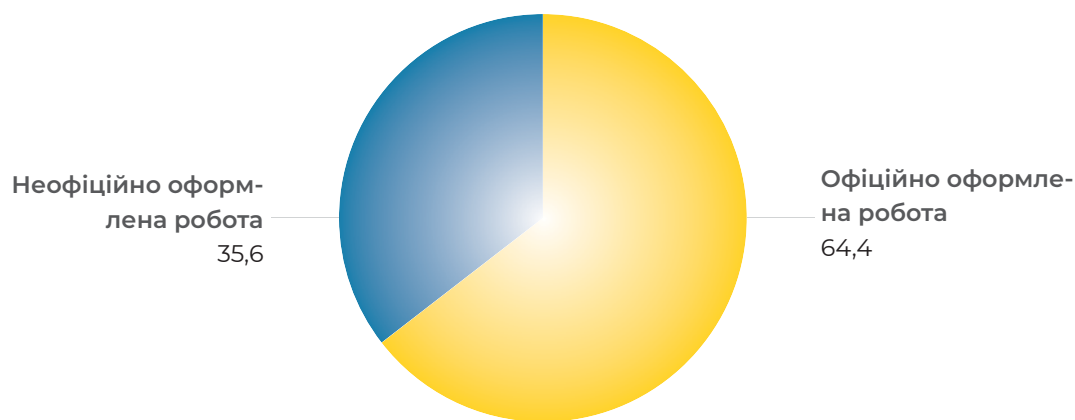

Рис. 31. Легальність трудової діяльності переселенців (у % до опитаних)

Здебільшого робота, яку отримали переселенці, це робота у сфері послуг (24,0 %), або торгівлі (21,8 %). Тільки кожен десятий зміг отримати роботу у промисловості (11,2 %). Ще десята доля — у соціальному захисті, фінансах (10,1%) (рис. 32).

Рис. 32. Сфера спеціалізації переселенців (у % до опитаних)

7,7 % опитаних вказали, що вони є безробітними. При пошуку роботи майже кожен другий з них зіткнувся з тим, що йому пропонували дуже низьку оплату праці (50,7 %). Більш ніж кожен четвертий (26,7 %) не зміг знайти вакансії за своєю спеціальністю (рис. 33). Майже стільки ж (24 %) зіткнулись при пошуку з тим, що їм пропонували тільки некваліфіковану роботу. Також, слід відзначити, що 17,3 % ВПО було відмовлено в роботі через їх статус переселенця, а 10,7 % — через вік, що фактично є різновидами трудової дискримінації.

У колонці «Інше» вимушено переміщені особи зазначали, що їх не брали на роботу через наявність дітей, а також вони були вимушені відмовлятися від працевлаштування через незручний графік роботи та за станом здоров'я. Декілька людей вказали, що вони змогли знайти лише пропозиції тимчасової роботи або взагалі нічого.

Рис. 33. Труднощі при пошуку роботи (у % до відповідей)

Звертались до центру зайнятості — 54 % з тих, хто шукає роботу (рис. 34). В подальшому планують звернутись у центр зайнятості 24,7 %. Не планують звертатися 21,3 % переселенців.

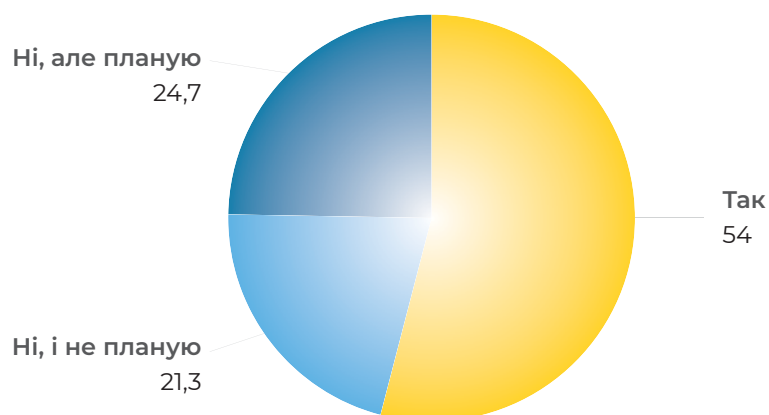

Рис. 34. Звернення у центр зайнятості шукачів роботи (у % до опитаних)

Серед тих, хто не звертався до центру зайнятості, а таких виявилось 45 осіб, головною причиною незвернення можна назвати невіру людей в те, що їм допоможуть у державному органі (рис. 35). Так відповіли 20 опитаних. Також були названі у якості причин наступні: відсутність всіх необхідних документів; складність процедур; незручність розташування центру; незнання куди звертатися, неможливість звернутися через сімейні обставини (хвора дитина, процес розлучення тощо).

■ ■ Не вважаю, що у центрі є варті уваги робочі вакансії. Як правило, це все копійчана зарплатня. І до того ж в Ізюмі взагалі роботи немає.

Із інтерв'ю з внутрішньо переміщеною особою

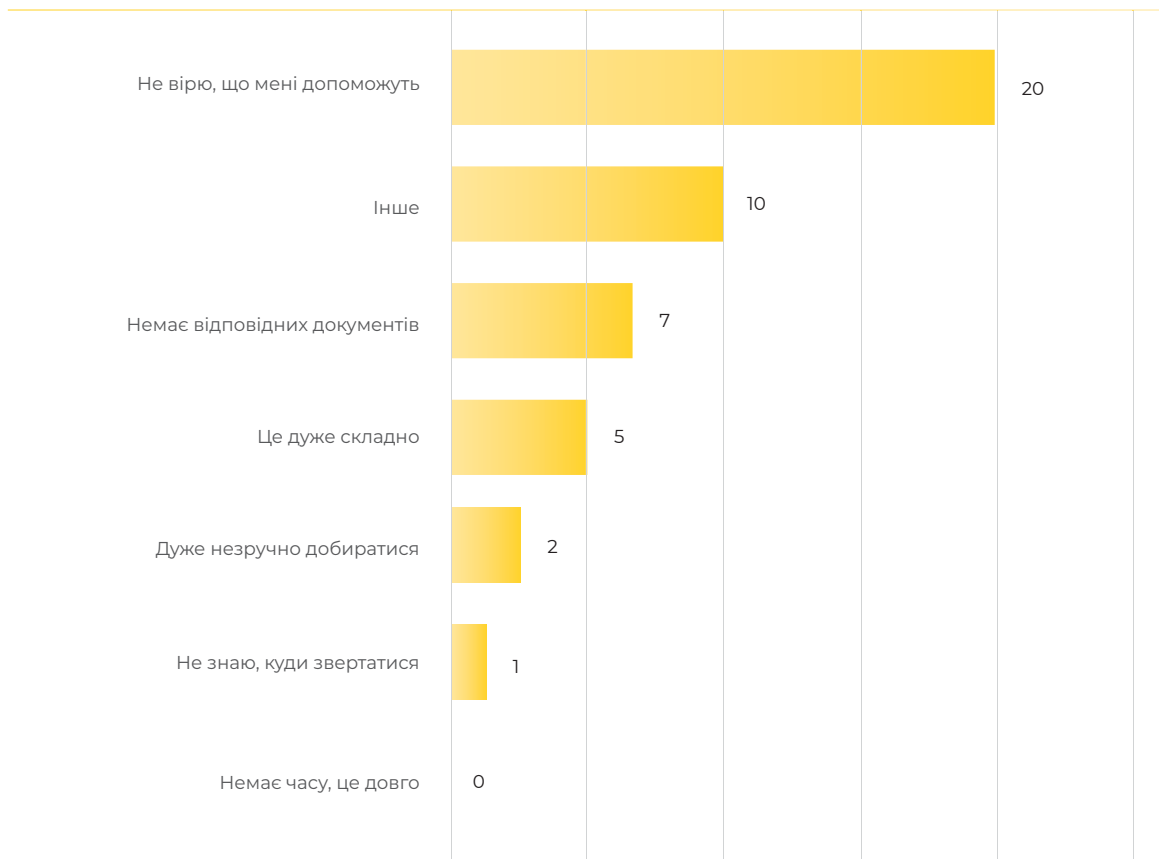

Рис. 35. Причини незвернення у центр зайнятості (в абсолютних значеннях серед 45 осіб)

На думку представників Ізюмського міськрайонного центру зайнятості, ключові проблеми, з якими стикнулися переселенці при переміщенні в м. Ізюм, стали занижений рівень заробітних плат у порівнянні з населеними пунктами, з яких довелося виїхати, а також відсутність вакансій для цілого ряду професій, зокрема шахтарів, машиністів спецобладнання, гірняків, підривників, інженерів-енергетиків тощо. Упродовж 2019 року завдяки центру зайнятості були працевлаштовані 28 внутрішньо переміщених осіб у м. Ізюм і 7 ВПО у Ізюмському районі. Також центр провів 7 цільових заходів для ВПО, на які було залучено 122 людини. Станом на 01.01.2020 року на обліку у Ізюмському районі (24 особи) та м. Ізюм (63 особи) перебувало 87 ВПО, з них 61 особа отримувала допомогу по безробіттю (м. Ізюм — 42 особи; Ізюмський район — 19 осіб).

Правова допомога та відновлення документів

Дослідження виявило доволі значний відсоток ВПО, які потребують отримання правової допомоги — кожна п'ята переміщена особа вказала на це (19,6 %) (рис. 36). 6,7 % опитаних переселенців також зазначили, що вважають отримання правової допомоги в громаді малодоступним або зовсім недоступним (рис. 70).

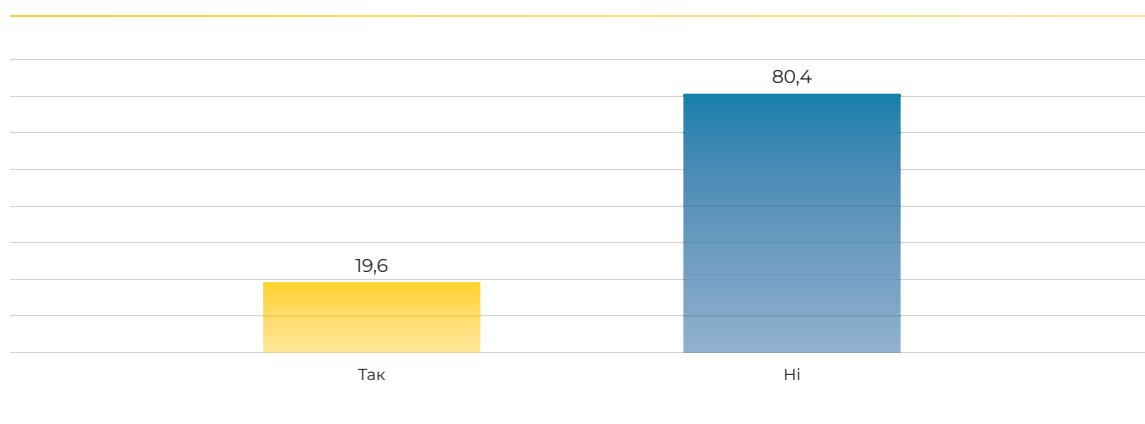

Рис. 36. Потреба ВПО в отриманні правової допомоги (у % до опитаних)

Серед потреб найбільше були зазначені отримання/поновлення прав на пільги/компенсації/участь у програмах, обумовлених статусом ВПО (39,7 %), значно менше — підтвердження різних юридичних фактів, окрім факту народження та факту смерті (18,8%). Зазначені факти отримали окремо по 2,6 % (рис. 37).

Серед варіантів «Інше» були різні питання, пов'язані з отриманням паспорта, реєстрацією місця проживання, оформленням розлучення, отриманням певного статусу (особи з інвалідністю, малозабезпеченої тощо), отримання соціальних виплат, не зумовлених статусом ВПО, пенсії, аліментів, виїздом дитини за кордон тощо.

Рис. 37. Основні потреби в отриманні правової допомоги (у % до відповідей)

Також опитування ставило на меті дослідити досвід переселенців при зверненні за правовою допомогою. Так, упродовж 5 років абсолютна більшість ВПО (79,2 %) не зверталася за такою допомогою (рис. 38). Найбільше переселенці зверталися у центр безоплатної правової допомоги⁷ (8,1 %). 6,9 % зверталися до суду, 6,3 % — у державну структуру.

Рис. 38. Досвід звернення за правовою допомогою (у % до відповідей)

⁷ У місті працює Ізюмське бюро правової допомоги

Серед тих, хто звертався за допомогою, більшість відмітили відсутність будь-яких проблем (58,3 %) (рис. 39). 21,2 % вказали, що зіштовхнулися із невизначеністю законодавства та/або судовою практикою (найбільше невдоволених було серед тих, хто звертався у центр БПД — 21 особа; до суду — 11 осіб та у державну структуру — 10 осіб). Кожен 10 ВПО повідомив про некомпетентність спеціалістів (найбільш незадоволеними були ті, хто відвідував суд — 7 осіб; державну структуру — 6 осіб; центр БПД — 5 осіб). Взагалі не було проблем із мовою спілкування та годинами роботи установ, які надавали правові послуги /судовий захист.

Рис. 39. Основні труднощі при зверненні за правовою допомогою / судовим захистом (у % до відповідей)

Більшість з тих переселенців, хто звертався за безоплатною правовою допомогою, залишилися повністю (67,1 %) або частково (17,7 %) задоволеними якістю отриманих послуг (рис. 40).

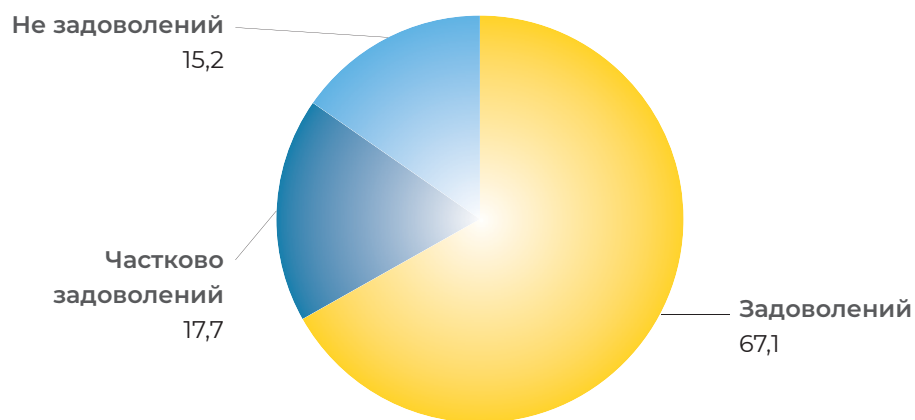

Рис.40. Задоволеність якістю отриманої допомоги в центрах безоплатної правової допомоги (у % до опитаних)

Задоволених роботою суду виявилось дещо менше. 54,8 % повністю задоволені, 9,7 % — частково (рис. 41). Незадоволених БПД — 15,2 %, роботою суду — більше, ніж у 2 рази — 35,5 %.

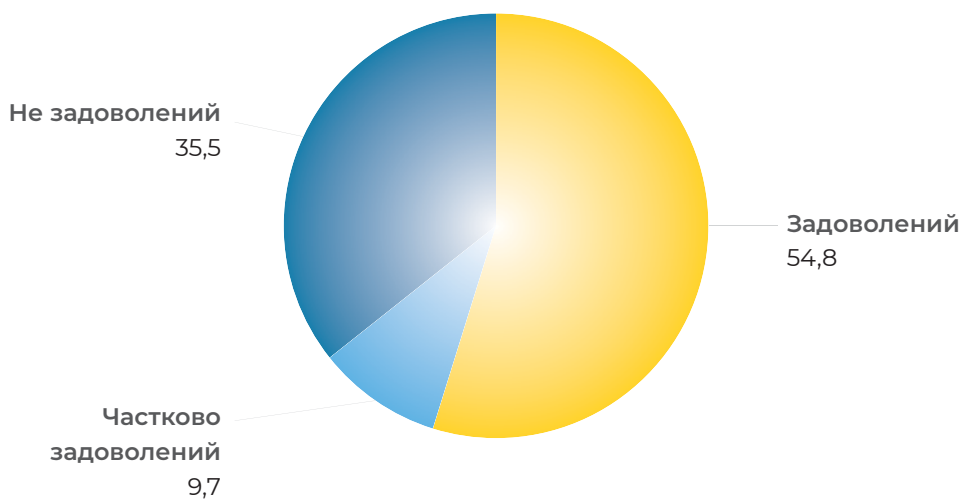

Рис.41. Задоволеність якістю роботи суду (у % до опитаних)

Слід відзначити, що майже у всіх ВПО вже вирішені проблеми з документами (91,2 %). Тільки 8,8 % переселенців потребують відновлення / отримання документів у зв'язку з переміщенням (рис. 42).

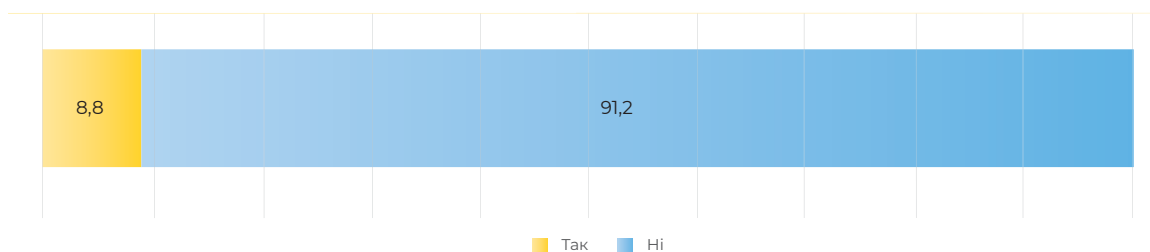

Рис. 42. Наявність потреби в отриманні / відновленні документів (у % до опитаних)

Серед тих, хто має проблеми з документами, (8,8 %) найчастіше зазначалися проблеми з паспортами (43,1 %), трудовими книжками та довідками про звільнення (18,1 %); медичною документацією (12,5 %) (рис. 43).

Серед варіантів «Інше» переселенці вказували пенсійне посвідчення, «прописку», водійське посвідчення, статус ветерана праці тощо.

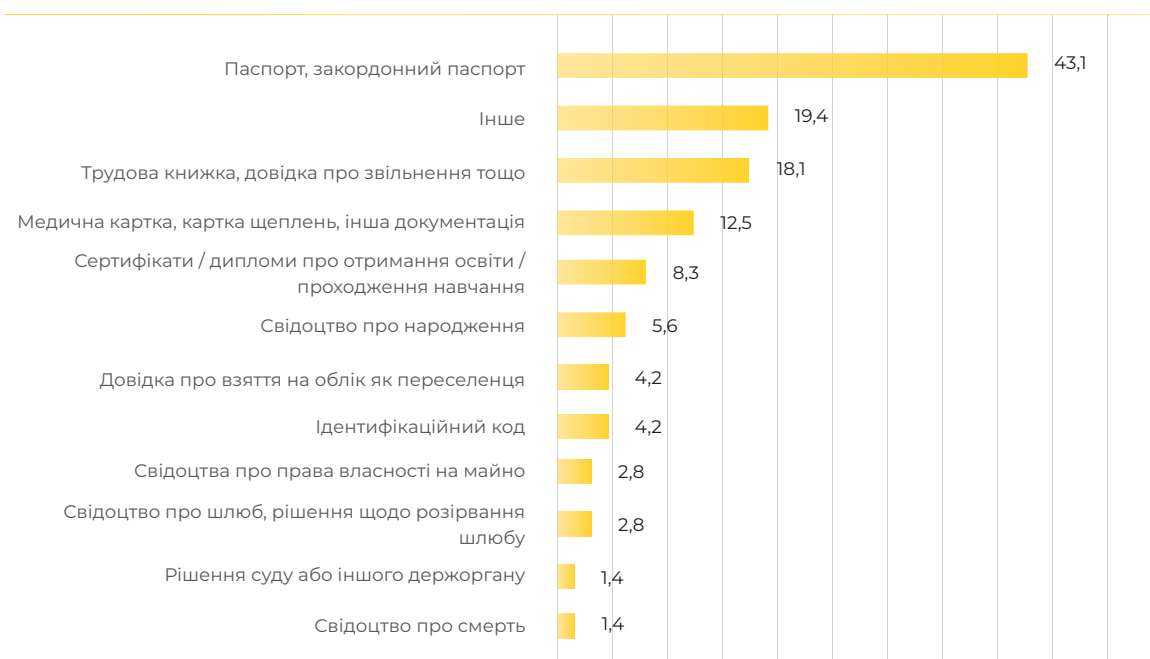

Рис.43. Перелік документів, які потребують відновлення / отримання (у % до відповідей)

Основними причинами неотримання/невідновлення документів були вказані складність цього процесу (43,5 %); те, що вони не були потрібні (34,8%), а також незнання, як це зробити (26,1 %). 8,7 % вказали, що відновлення втрачених документів вважають неможливим (рис. 44).

Варіанти відповідей у альтернативі «Інше»: «документи поки що не потрібні», «за відновленням відправляють у Донецьку область, я не хочу їхати», «немає часу, щоб цим займатися» тощо.

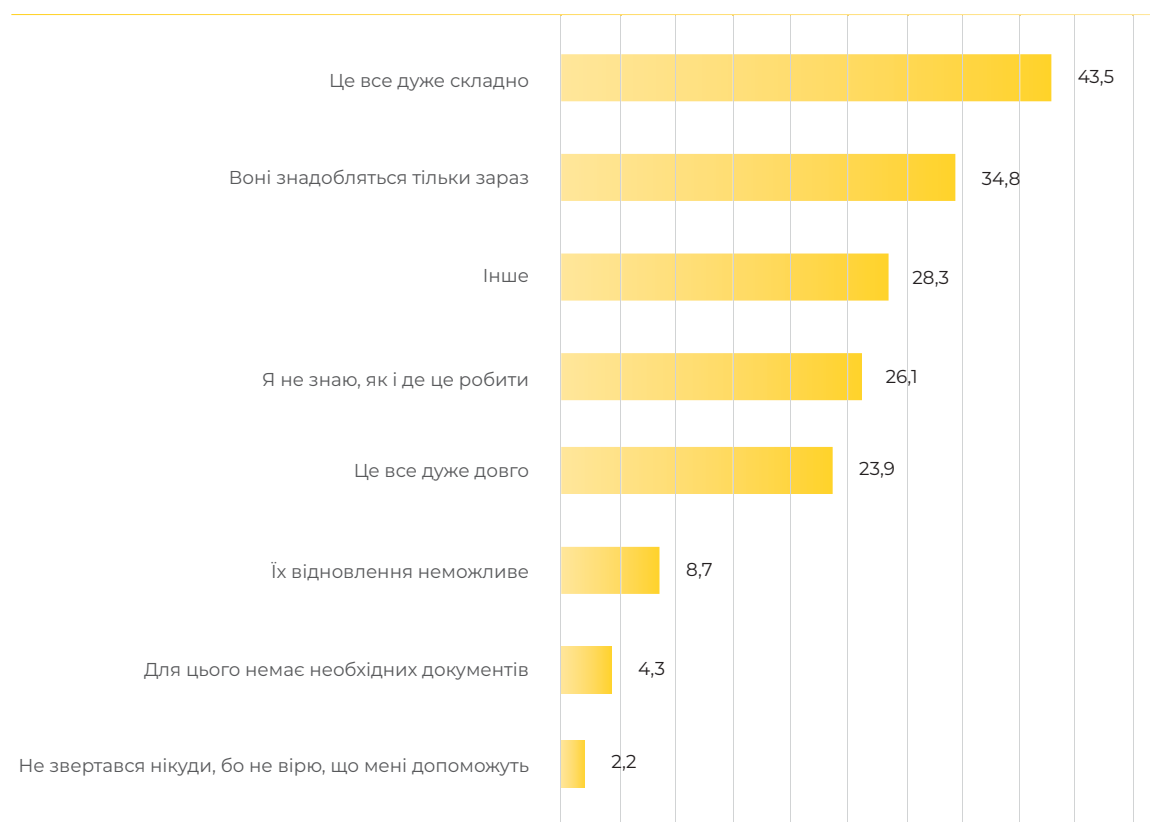

Рис. 44. Причини неотримання / невідновлення документів (у % до відповідей)

Медицина сфера

Ізюмська ОТГ нараховує 3 комунальних медичних заклади — Центральну міську лікарню Піщанської Богоматері, Центр первинної медико-санітарної допомоги міста Ізюм та Ізюмську міську стоматологічну поліклініку. Станом на 01.04.2020 року пройшли лікування у стаціонарних відділеннях 39 вимушено переміщених осіб, використано кошти медичної субвенції на суму 114 264,74 грн, амбулаторна допомога надана 60 ВПО на суму 8 462,89 грн.

Дослідження показало, що не потребують наразі медичної допомоги лише 17,9% опитаних, абсолютна ж більшість переселенців вказали на ту чи іншу потребу у медичній допомозі (рис. 45). Так, 81,1% зазначили, що потребують первинної медичної допомоги (консультації лікаря, простої діагностики, рекомендацій з профілактики). У два рази менше є потреба у вторинній допомозі (спеціалізованому лікуванні та діагностиці) — 40,2% відповідей. Третинної медичної допомоги, тобто високоспеціалізованого лікування при складних захворюваннях потребують 13,1% переселенців. Є невелика потреба також у наданні медичної допомоги невиліковно хворим людям (3,9%).

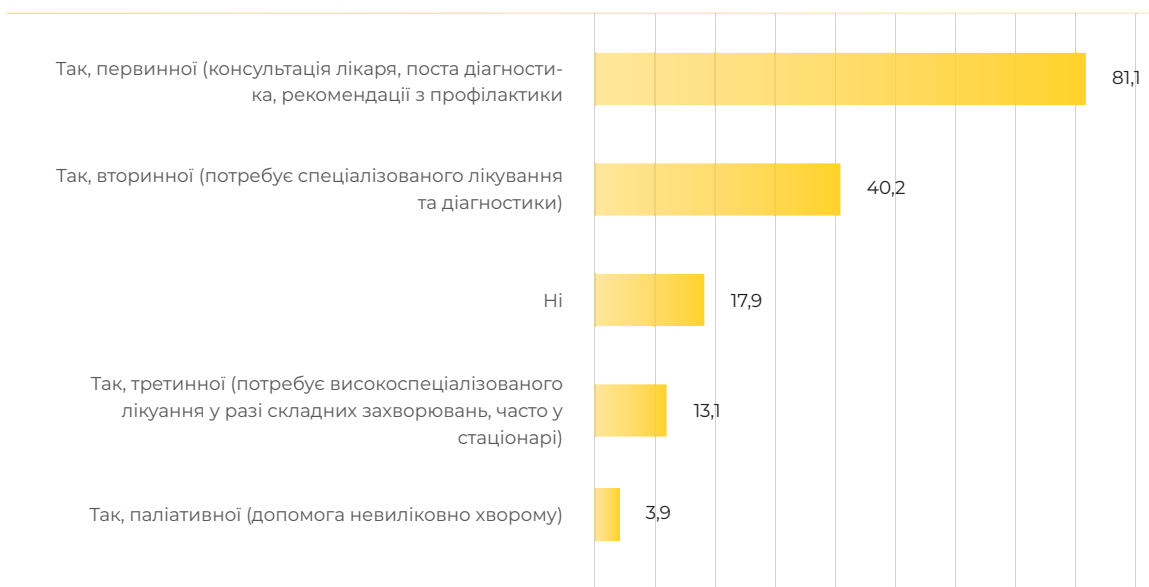

Рис. 45. Наявність потреб в отриманні медичної допомоги (у % до відповідей)

Найбільш задоволеною є потреба у первинній медичній допомозі (рис. 46). 83 % ВПО з тих, хто її потребує, отримують її у повній мірі, ще 9,4 % — частково. Вторинна та третинна медична допомога є менш надаваними. Більше чверті потребуючих не отримують спеціалізованого лікування (27,7 %), більше половини — високоспеціалізованого (55,3 %). Паліативна допомога не надається взагалі.

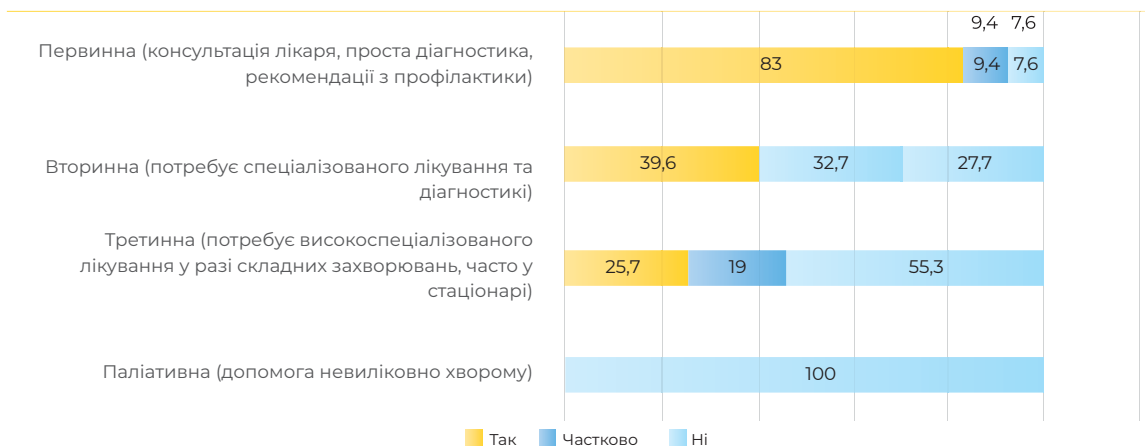

Рис. 46. Задоволеність потреб в отриманні медичної допомоги (у % до опитаних)

Більш ніж половина опитаних ВПО (56 %) має потребу у постійному прийомі ліків та приймають їх (рис. 47). 1,5 % мають таку потребу також, але не мають можливості приймати ліки регулярно. Не потребують постійного лікування 42,5 % опитаних.

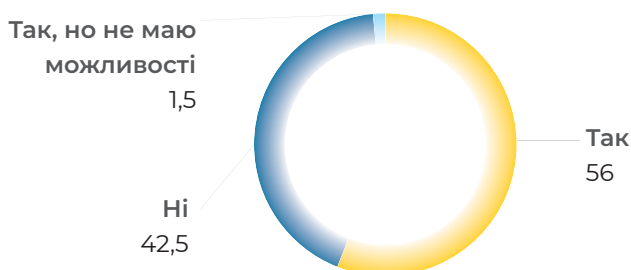

Рис. 47. Потреба у регулярному прийомі ліків (у % до опитаних)

Дослідження показало, що поінформованість про програму «Доступні ліки»⁸ серед ВПО досить висока — про неї чули 95,6 % (рис.48). Проте більшість з тих чи інших причин їй не користується (81 %). Планують користуватись в подальшому 2 % опитаних. 12,6 % ВПО знають про програму та користуються її можливостями.

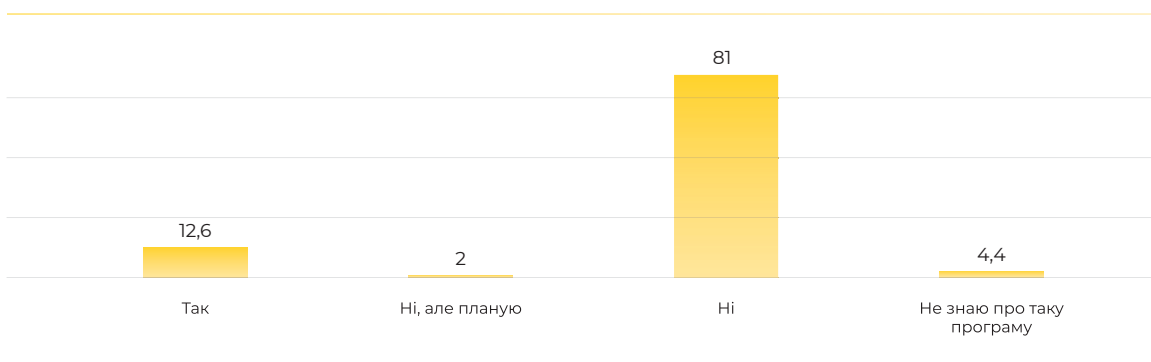

Рис. 48. Участь в урядовій програмі «Доступні ліки» (у % до опитаних)

Слід також відмітити, що більшість переселенців має підписану декларацію із лікарем — 72,1 %. Тільки 2 % ВПО не обізнані щодо цього (рис. 49).

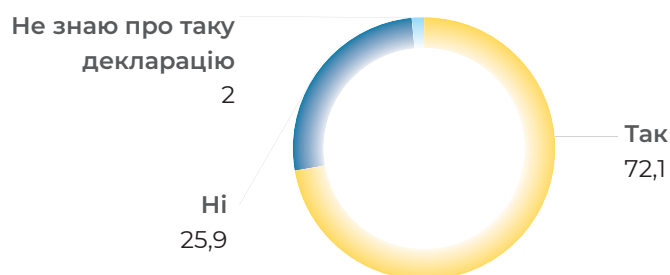

Рис. 49. Наявність декларації із лікарем щодо отримання медичної допомоги (у % до опитаних)

⁸ У Програма «Доступні ліки» — це урядова програма, за якої пацієнти з серцево-судинними захворюваннями, бронхіальною астмою чи діабетом II типу можуть отримати ліки безоплатно або з незначною доплатою. Детальніше <https://moz.gov.ua/dostupni-likii>

За словами представників системи охорони здоров'я в Ізюмській ОТГ, медична допомога надається переселенцям на однаковому рівні із місцевим населенням. Це стосується і вакцинації, і участі у програмі «Доступні ліки», і проведення планових та екстрених операцій. Проте додаткових субвенцій для ВПО не виділено. Також проблемою є те, що в цілому медична сфера недофінансується, а отже є випадки, коли надання медичної допомоги обмежене. В цілому спеціалісти медичної сфери наразі не бачать суттєвого навантаження на систему охорони здоров'я у зв'язку із внутрішнім переміщенням в Ізюмській ОТГ.

■ ■ Погане фінансування — головний наш біль.

Нам виділили 3 мільйони на медикаменти, а потреба є у 7 мільйонах. Звичайно, що якась частина населення, в тому числі і переселенці, допомоги не отримують...

А загалом найважче було у перші роки переселення, тоді їх було дуже багато, і ми ледве справлялися.

Зараз багато хто вже давно поїхав, залишились ті, хто вже тут пристосувався, а таких не дуже багато звертається за допомогою. До того ж було таке, що переселенці приїжджали та ставали на облік тільки для того, щоб отримати довідку ВПО та пройти МРТ, якого немає в інших населених пунктах, де вони насправді мешкали.

Із інтерв'ю з представником місцевої лікарні

Психологічна допомога

За результатами дослідження 94,9 % опитаних не потребують психологічної допомоги. 5,1 % — потребують порад психолога, проте отримує їх тільки 1 % ВПО. Інші 4,1 % — не отримують такої допомоги (рис. 50).

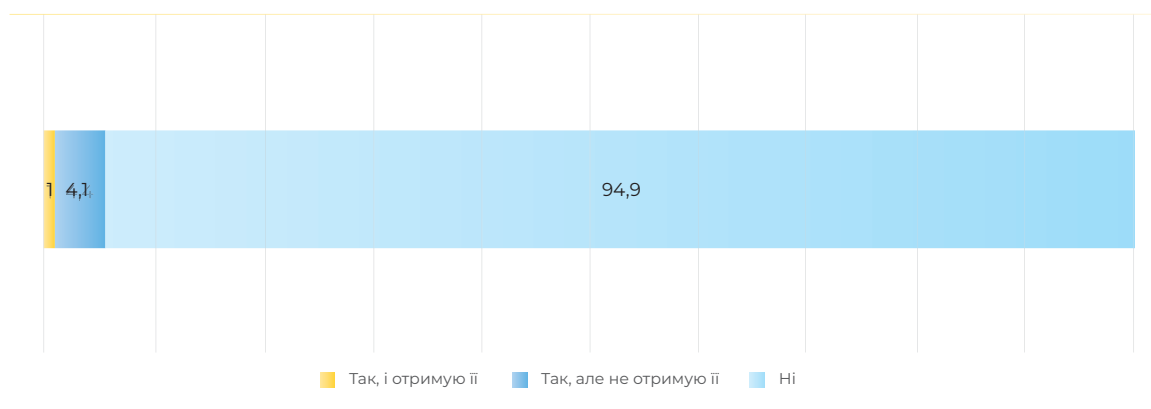

Рис. 50. Наявність потреби в отриманні психологічної допомоги (у % до опитаних)

Серед 43 людей, які потребують психологічної допомоги, половина вказала (20 осіб), що це пов'язано з переміщенням на нове місце проживання та складністю адаптації (рис. 51). У варіанті «Інше» 18 опитаних зазначили, що це обумовлено складними сімейними та життєвими обставинами (дитина з інвалідністю, відсутність грошей, втрата члена сім'ї, проблеми із здоров'ям тощо), а ще 2 людини вказали, що тема війни та обстрілів на рідній землі є складною для них, і також необхідна допомога психолога. 4 ВПО відповіли, що це через досвід або реальну загрозу насильства по відношенню до них або їхніх близьких. Про домашнє насильство не сказав ніхто. 2 людини також відмітили упередженість та неприйняття з боку громади, ізолюваність від неї.

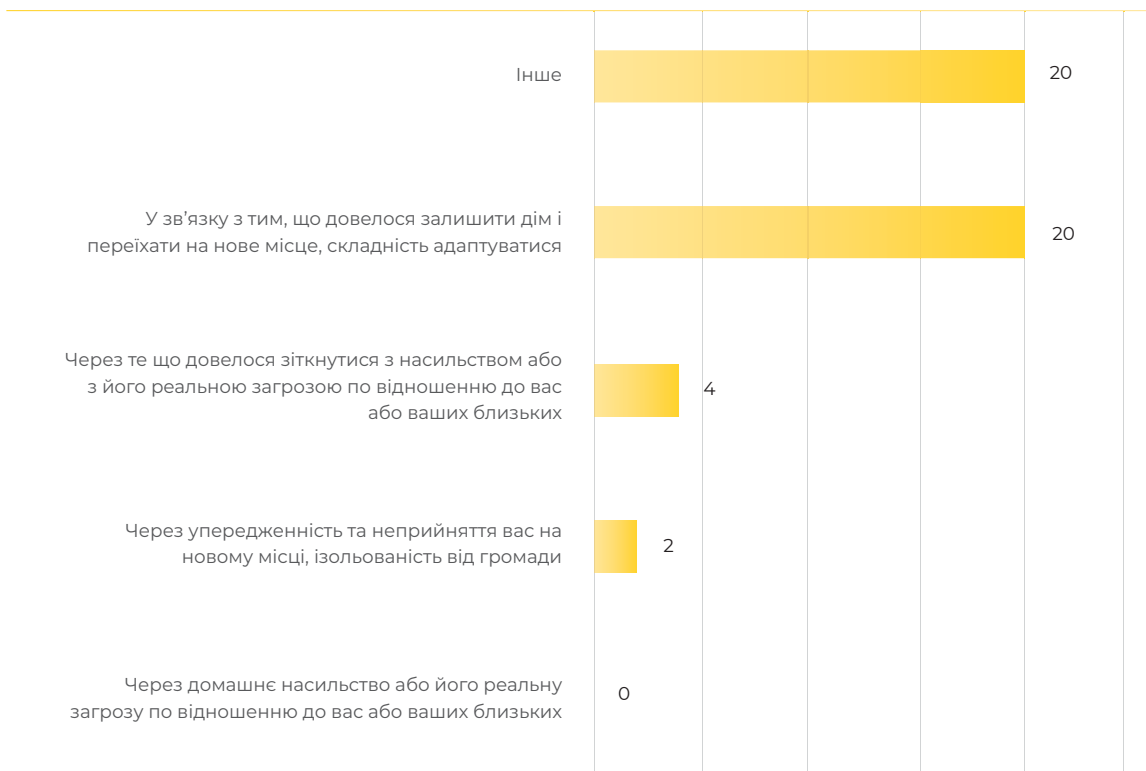

Рис. 51. Причини потреби у психологічній допомозі (в абсолютних значеннях)

Майже всі опитані (94,9 %) також вказали, що потреба у психологічному обстеженні дітей або допомозі дітям через переселення відсутня. Є така потреба у 5,1 % опитаних (рис. 52).

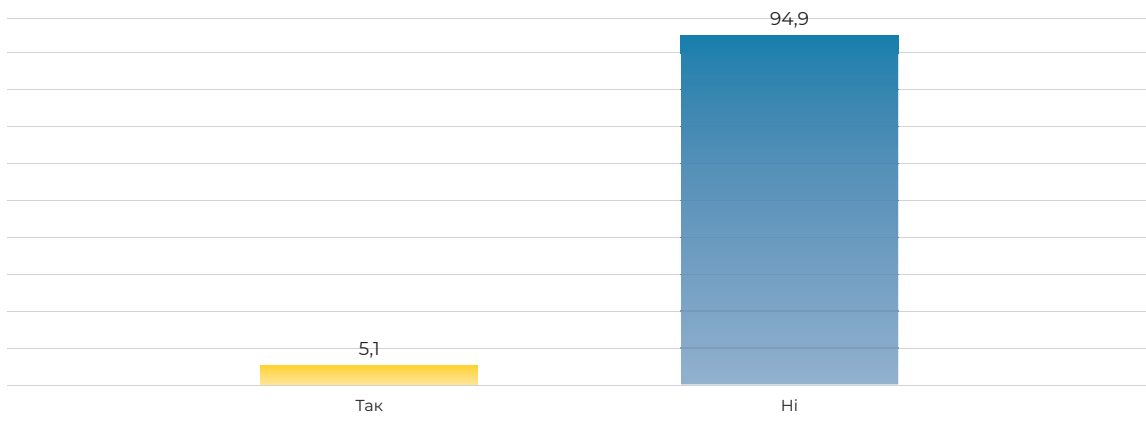

Рис. 52. Потреба дітей у психологічному обстеженні / допомозі через переселення (у % до опитаних)

8 людей, які отримують психологічну допомогу, зазначили, що це відбувається у лікарні, поліклініці або у школі.

За словами психолога соціальної служби, люди, які потребують психологічної допомоги, в залежності від ситуації можуть звернутися до шкільного психолога, до психолога у Ізюмському міському ЦСССДМ або викликати мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. В 21 закладі освіти організована діяльність психологічної служби. Що стосується незначної потреби у психологічній допомозі, на думку спеціаліста, це обумовлено 2 факторами. Перший — більшість ВПО вже пристосувалися до нового життя та подолали психологічні наслідки переселення. По-друге, на пострадянському просторі не сформована культура профілактики та лікування психологічного здоров'я, а отже вирішення проблем відбувається самостійно або ці проблеми консервуються, що негативно впливає на якість життя та загальне самопочуття людини. Щодо відсутності потреби у психологічній допомозі дітям, то вона пояснюється також їхньою високою адаптивністю до змін і нових обставин.

Соціальна допомога та послуги

Важливою складовою ефективної інтеграції переселенців у громади є налагоджена соціальна допомога та послуги, адаптовані під потреби ВПО.

Серед видів соціальних допомоги, які отримують переселенці, найбільш розповсюдженою є щомісячна адресна допомога — вона доступна для 76,1% опитаних (рис. 53). Інші види соціальних виплат отримують представники вразливих категорій населення, але їх відсоток у вибірці незначний — не більше 6% на кожну категорію. Також, слід зазначити, що 17,8% ВПО не отримують жодних соціальних виплат та допомоги.

За даними Управління соціального захисту населення станом на 01.01.2020 року 776 ВПО була виплачена щомісячна адресна допомога для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг на суму 10405,7 тис. грн. з державного бюджету. Надання соціальної матеріальної допомоги на лікування, оперативне втручання, придбання ліків було організовано для 11 осіб з числа ВПО за рахунок коштів місцевого бюджету на суму 8 тис. грн.

Також варто зазначити, що окрема допомога була виділена на дітей, постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. На облік взято 49 дітей, які отримали відповідний статус. Дітей-сиріт з числа ВПО — 5 осіб.

Рис.53. Отримання ВПО соціальних виплат, компенсацій та пільг (у % до відповідей)

Той факт, що для переважної більшості опитаних пенсія є ключовим джерелом доходів, звичайно впливає на ставлення переселенців до спрощення процедури отримання пенсії⁹. Так, схвально до цього ставляться 58,2 % опитаних (рис. 54). В той же час, достатньо велика кількість ВПО не змогли сформулювати своє ставлення (30,5 %).

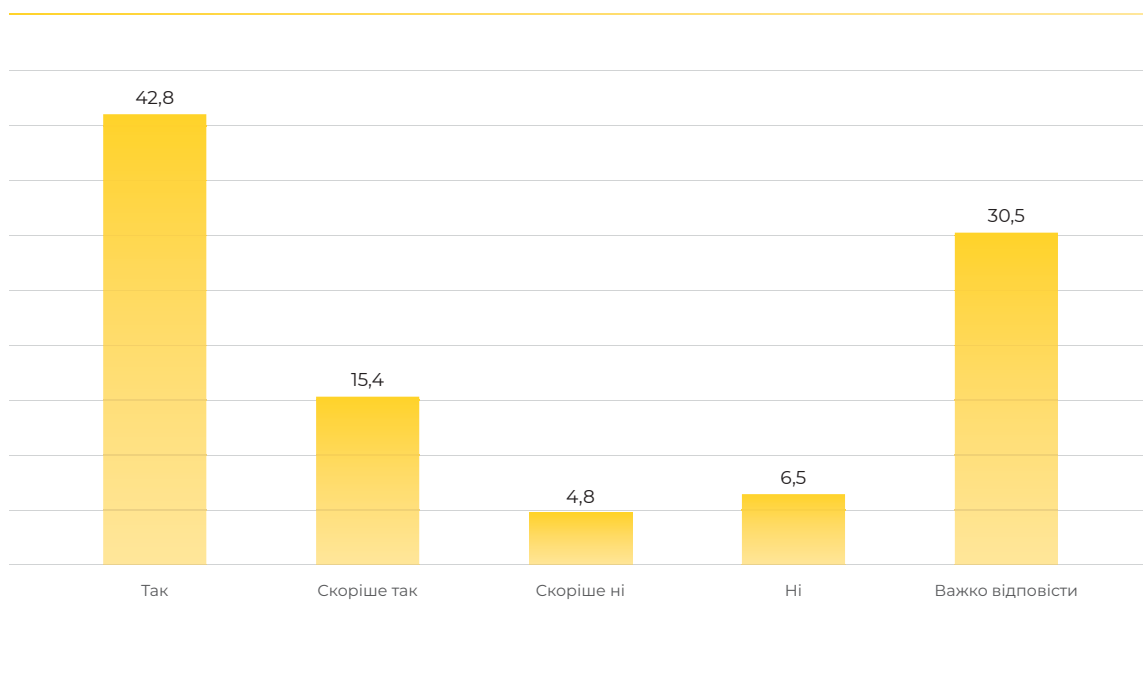

Рис.54. Ставлення переселенців до спрощення процедури отримання пенсій (у % до опитаних)

9 Мова про законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації права на пенсію» (№2083-д), спрямований на забезпечення реалізації гарантованого статтею 46 Конституції України права на соціальний захист громадян, зокрема, права на пенсійне забезпечення внутрішньо переміщених осіб та осіб, які залишилися проживати на тимчасово окупованих територіях України. Законопроектом пропонується спростити процедури доведення права на виплату пенсій та її розміру. Відтак, скасовується обов'язковість надання паперових документів щодо осіб, які мають право на пенсії та змушені були залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Детальніше — https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67473

Для більшості опитаних (84,4 %) пенсія фактично прив'язана не до місця реєстрації, а до місця проживання (рис. 55). Тобто ті переселенці, що проживають в громаді, продовжать отримувати пенсію там, де отримували. Тільки 7,4 % переселенців фактично не прив'язані к проживанню в Ізюмській громаді, адже у разі спрощення процедури отримання пенсій, без необхідності пред'явлення довідки ВПО, вони будуть отримувати пенсії на КПВВ або в іншому населеному пункті.

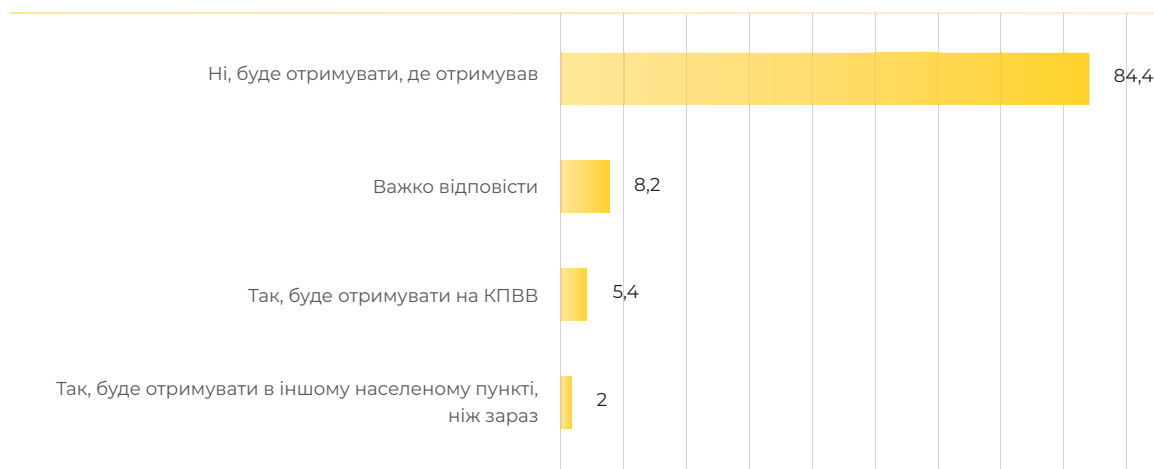

Рис. 55. Зміна місця отримання пенсії у разі відміни реєстрації у якості ВПО (у % до опитаних)

Через те, що матеріальний стан більшості переселенців є незадовільним (рис. 1), значна частина опитаних зазначила, що потребує матеріальної допомоги у тому чи іншому вигляді. У 61,2% відповідей ВПО вказали грошову допомогу (рис. 56). Майже кожен другий переселенець потребує підтримки у продуктах харчування (48 %). 29,1 % опитаних вказали, що їм необхідні також одяг, взуття та інші предмети першої необхідності. У кожному третьому випадку переселенці зазначали, що їм нічого не потрібно (33,1 %).

Рис. 56. Наявність потреб в отриманні матеріальної допомоги (у % до відповідей)

Дослідження показало, що потреби у матеріальній допомозі майже не задовольняються. Тільки 17,9 % осіб, які потребують продуктів харчування, отримують їх в тій чи іншій мірі (рис. 57). Предмети догляду за дитиною отримують тільки 3,5 % ВПО, які цього потребують. Інші потреби задовольняються ще менше.

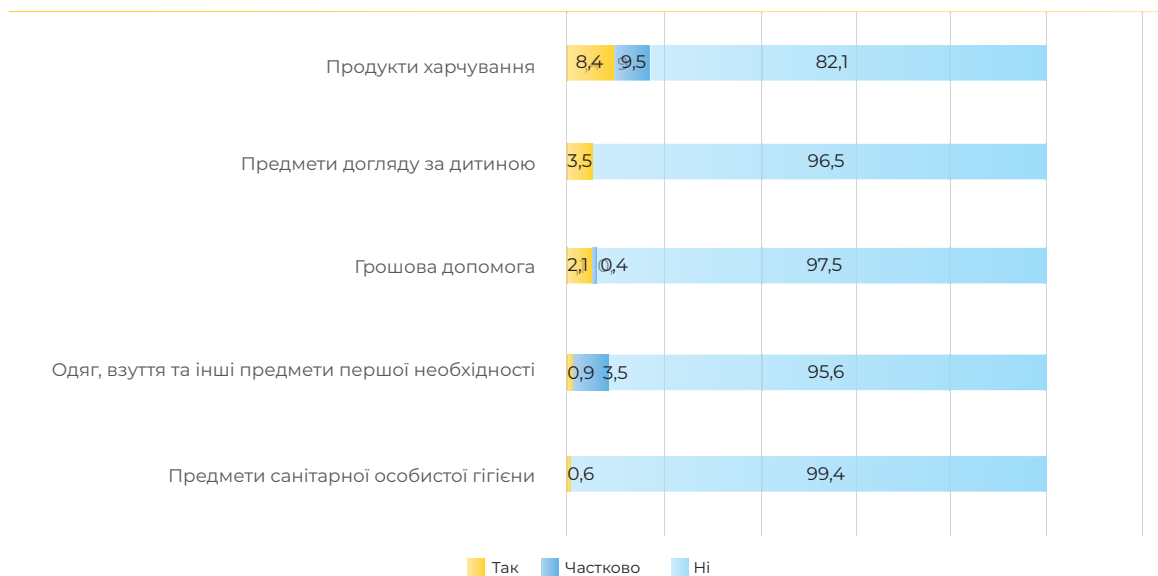

Рис. 57. Задоволеність потреб в отриманні матеріальної допомоги (у % до опитаних)

Основними надавачами соціальних послуг в м. Ізюм є територіальний центр соціального обслуговування, центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центр соціально — психологічної реабілітації дітей. Кожен із закладів надає соціальні послуги категоріям населення, визначених в їх положеннях про функціонування.

Територіальний центр надає послуги особам похилого віку та дорослим особам з інвалідністю. ЦСССДМ переважно опікується сім'ями з дітьми, що опинилися у кризі. ЦСПРД надає послуги виключно дітям, що опинились в СЖО, в тому числі дітям сиротам та дітям ПБП.

У разі наявності у громадянина права отримання соціальних послуг у декількох закладах одночасно (наприклад: дорослих осіб з інвалідністю може обслуговувати як територіальний центр, так і ЦСССДМ) з метою уникнення дублювання функцій, соціальне обслуговування здійснюється з розподілом за видами послуг. Теж саме відбувається при організації соціальної роботи з сім'єю в СЖО, до складу якої входять особи похилого віку. В таких випадках за отриманням соціальних послуг догляду, соціальної адаптації та натуральної допомоги особа похилого віку перенаправляється до територіального центру соціального обслуговування.

Сьогодні матеріально технічні ресурси територіального центру використовуються лише на дві основні категорії населення, що обслуговуються: осіб похилого віку та осіб з інвалідністю. При цьому, наявне приміщення територіального центру не достатнє для здійснення групових форм роботи (оздоровча фізична культура із застосуванням спортивного спорядження та тренажерів відповідно до віку та фізичних обмежень, заняття з розвитку творчих здібностей інше). Крім того, відсутність додаткових приміщень стримує розвиток соціальних послуг та унеможлиблює запровадження інноваційних форм роботи: денного догляду, сучасних форм соціальної реабілітації, адаптації та активного дозвілля.

ЦСССДМ взагалі не має власного приміщення та матеріально-технічної бази для надання соціальних послуг безпосередньо в закладі. Отже послуги надаються працівниками Центру в приміщеннях партнерських установ або на дому у клієнта, власними силами, без залучення обладнання та іншого матеріально-технічного ресурсу. Відсутня можливість для якісного надання найпростіших послуг консультування (відсутнє приміщення із забезпеченням конфіденційності), не має приміщення та необхідного обладнання для проведення тренінгів, зустрічей, тематичної групової роботи.

Разом з тим, з початку 2020 року в Ізюмській ОТГ запущено процес створення Центру соціальних послуг, що фактично передбачає об'єднання двох та більше соціальних закладів, буде забезпечено подальший розвиток соціальних послуг, залучення нових категорій отримувачів, збільшення кількості послуг, що надаються.

Також певні види соціальної та гуманітарної допомоги надають релігійні організації Ізюмської району, а також БО «БФ «Карітас Харків». Волонтерська робота, на жаль, майже не проводиться в закладах соціальної сфери.

Результати дослідження показали, що більшість опитаних не обізнані щодо можливостей отримати ті чи інші послуги у закладах соціального захисту. Не зважаючи на те, що більшість ВПО — люди похилого віку та люди з інвалідністю, а саме на ці дві категорії направлені більшість надаваних соціальних послуг, 91,6% опитаних вказали, що не потребують їх (рис. 58). Послуг соціальної підтримки, а саме консультування, соціальної профілактики, послуг фізичного супроводу, перекладу жестовою мовою, врегулювання конфліктів, супроводу під час інклюзивного навчання, представництва інтересів в державних органах, потребують лише 4,3% внутрішньо переміщених осіб.

Послуги догляду та соціальної підтримки, що надаються за межами спеціальної установи, за місцем проживання / перебування людини (догляд вдома, підтримане проживання, соціальний супровід) необхідні тільки 2,9% переселенців. Послуги, які надаються в умовах денного перебування або тимчасового/постійного проживання в закладах соціальної підтримки, потрібні найменше — 1,2%.

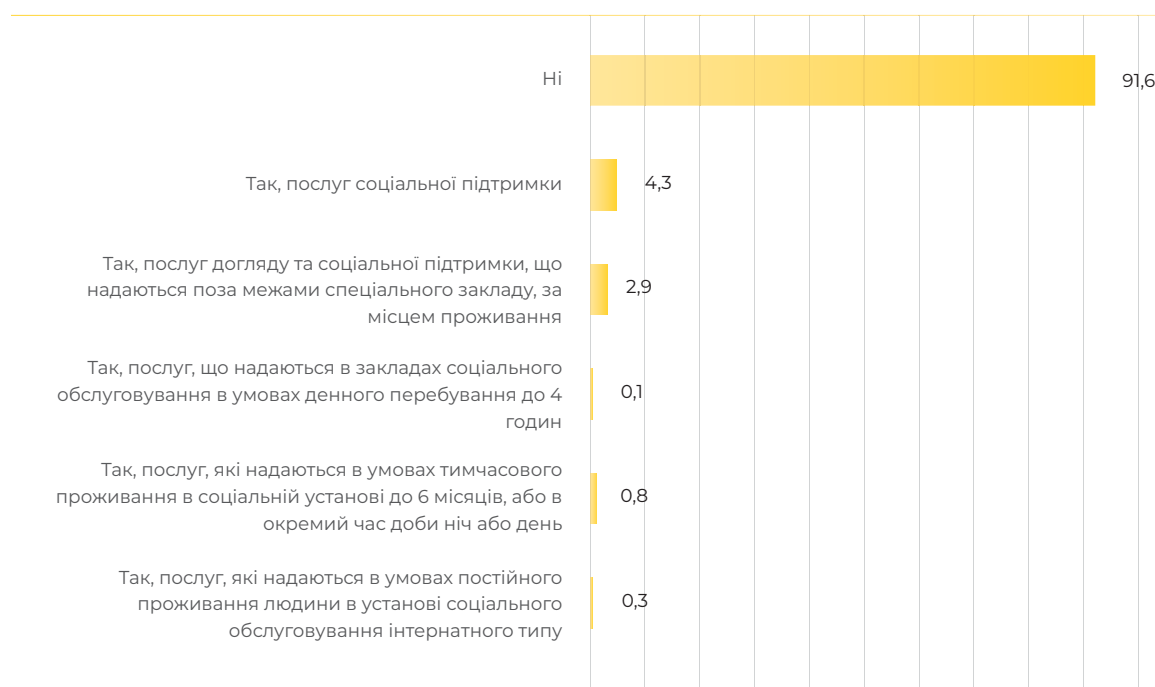

Рис. 58. Наявність потреб в отриманні соціальних послуг (у % до опитаних)

Що стосується задоволення потреб в отриманні соціальних послуг серед тієї незначної кількості переселенців, які вказали на них, то слід зазначити, що воно є недостатнім. Послуги соціальної підтримки отримали лише 18 ВПО із 33 (рис. 59). Послуги догляду за місцем проживання отримували тільки 3 людини із 22, хто цього потребує. Стаціонар не наданий жодній з 9 осіб.

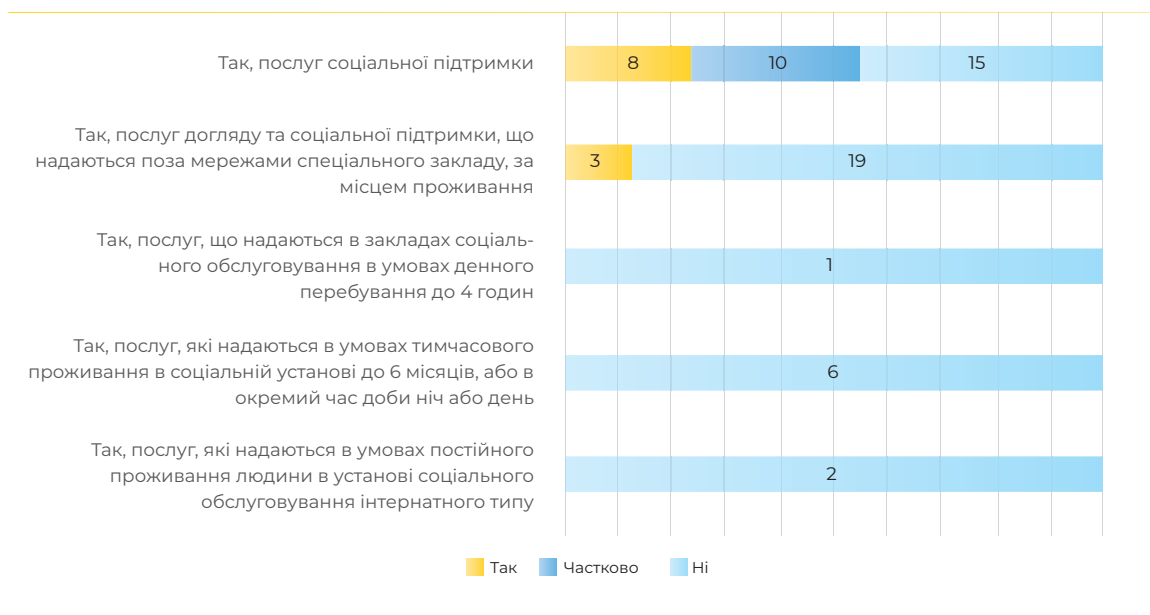

Рис. 59. Задоволеність потреб в отриманні соціальних послуг (в абсолютних значеннях)

Результати дослідження підтверджуються офіційною статистикою щодо наданих послуг. Так, за звітними даними Територіальний центр соціального обслуговування станом на 01.04.2020 року надав наступні послуги внутрішньо переміщеним особам:

- ◆ Послуга «Догляд вдома» — 10 особам на суму 91 260,00 грн.
- ◆ Послуга «Соціальне таксі» — 1 особі на суму 526,00 грн.
- ◆ Послуга «Соціальна адаптація» — 5 особам на суму 11 505,00 грн.
- ◆ Послуга «Переклад жестової мови» — 2 особам на суму 4 602,00 грн.
- ◆ Послуга «Натуральна допомога» — 20 особам на суму 28 080,00 грн.

В той же час Ізюмський міський ЦСССДМ надав 80 соціальних послуг 10 сім'ям з числа ВПО, які перебувають у СЖО. Родини ВПО, в яких виховуються 11 дітей, ЦСССДМ проінформував з приводу оздоровлення та відпочинку.

Реабілітаційні послуги для людей з інвалідністю

Більшість ВПО з інвалідністю має потреби в отриманні медичної реабілітації (69 % відповідей) — відновній терапії, медичному спостереженні, санітарно-курортному лікуванні тощо. Значно менше були зазначені потреби у фізичній реабілітації (лікувальна фізкультура, кінезотерапія, лікувальний масаж тощо) — 13,7 % опитаних та фізкультурно-спортивній (заняття спортом тощо) — 7,1 %. Тільки 26,8 % вказали, що не потребують реабілітаційних заходів (рис. 60).

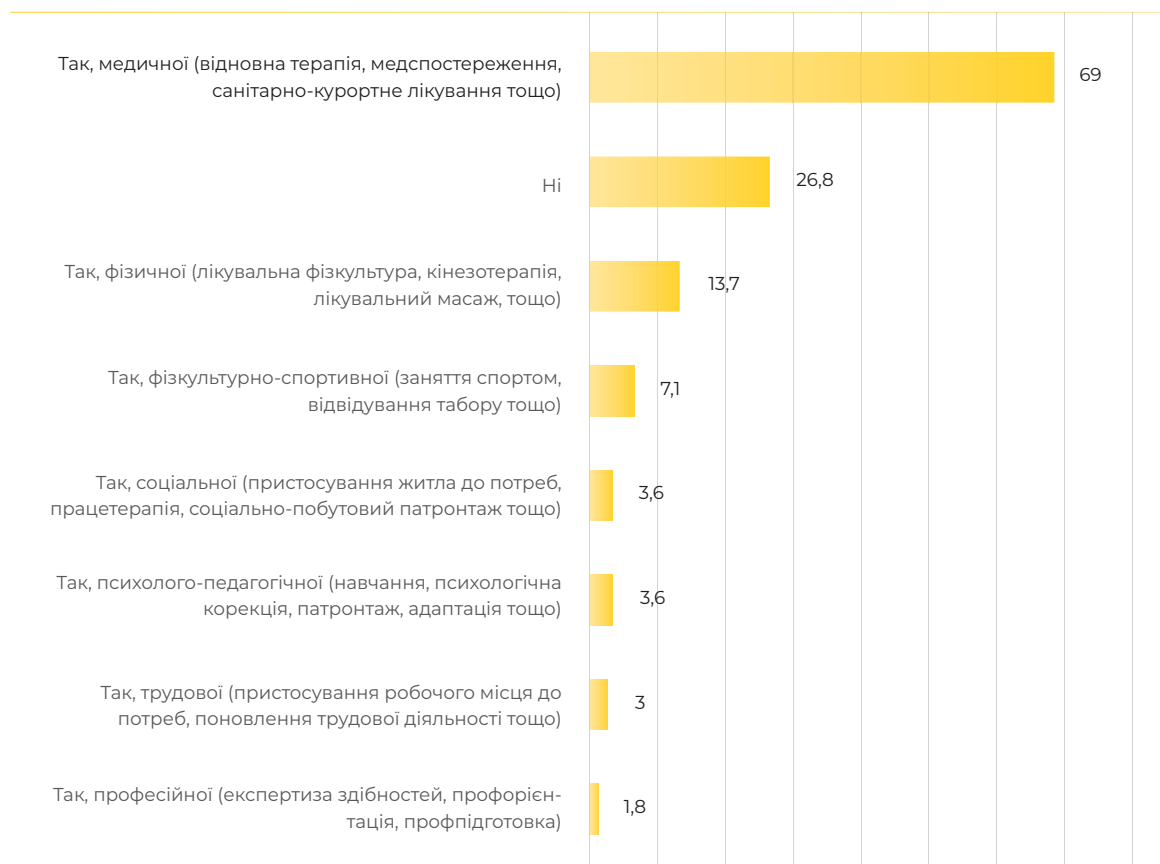

Рис. 60. Наявність потреб людей з інвалідністю в отриманні реабілітаційної допомоги (у % до відповідей)

Найбільш затребувана медична реабілітація повністю задовольняється лише у третині випадків (39 осіб зі 114). Інші види реабілітації доступні ще менше або взагалі не надаються (рис. 61).

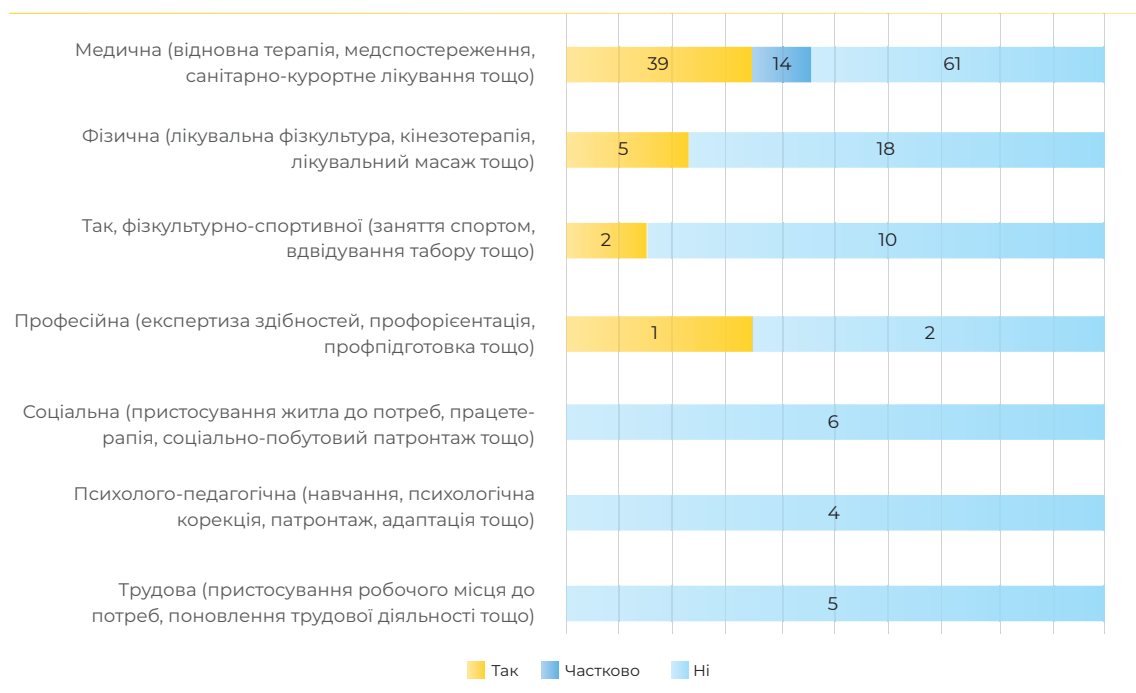

Рис. 61. Задоволеність потреб в отриманні реабілітаційної допомоги (в абсолютних значеннях)

Більшість опитаних вказали, що не потребують забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, а також виробами медичного призначення (77,4 %). Найбільше необхідні протезно-ортопедичні вироби (ортези на хребет, верхні/нижні кінцівки, ортопедичне взуття тощо) (10,1%), проте отримують їх менше половини (табл. 3). Також є потреба у допоміжних засобах для особистої рухомості, переміщення та підйому (ходунки, милиці тощо) - 7,7 % опитаних вказали на це, проте не надані вони більшості (69,2 %).

Табл. 3. Потреби та їхня задоволеність у забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації, а також виробами медичного призначення

	Потребує (у % до відповідей)	Потребує (у абсолютних значеннях)	Не отримує (у % до опитаних)
Так, протезно-ортопедичні вироби (ортези на хребет, верхні/нижні кінцівки, ортопедичне взуття тощо)	10,1	17	58,8
Так, спеціальні засоби для самообслуговування та догляду (протипролежневі подушки, рукавиці на протез тощо)	2,4	4	75,0
Так, допоміжні засоби для особистої рухомості, переміщення та підйому (ходунки, милиці тощо)	7,7	13	69,2
Так, засоби для пересування (крісла колісні)	3,0	5	80,0
Так, меблі та оснащення (перила, поручні, меблі для сидіння тощо)	1,8	3	100,0
Так, спеціальне фізкультурно-спортивне обладнання, спортивний інвентар (шведська стінка, тренажери тощо)	3,0	5	100,0
Так, спеціальні засоби для освіти і заняття трудовою діяльністю (комп'ютерні програми, меблі спеціального призначення, спеціальні підручники тощо)	1,8	3	66,7
Так, спеціальні засоби для орієнтування, спілкування та обміну інформацією (мобільні телефони з викликом SOS, диктофони, годинники тощо)	1,2	2	100,0
Так, вироби медичного призначення (підгузки, сечоприймачі, окуляри, слухові апарати, протези зубів, судинні протези тощо)	4,2	7	66,7
Ні	77,4	130	

Згідно з даними Управління соціального захисту населення упродовж 2019 року технічні засоби реабілітації отримала 1 особа з числа ВПО. 12 особам з інвалідністю з числа ВПО надано послуги санаторно-курортного лікування за рахунок державного та обласного бюджетів на суму 80,3 тис. грн. В 2020 році перебувають в черзі на санаторно-курортне лікування 16 осіб з інвалідністю, ветеранів війни та постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС з числа ВПО.

Вияви інтеграції та плани на майбутнє

Дослідження мало на меті окрім виявлення ключових потреб ВПО, дослідити ряд аспектів, пов'язаних із інтеграцією та планами на майбутнє внутрішньо переміщених осіб.

Найбільша кількість переміщень відбувалася у 2014–2015 роках, отже з тих часів пройшло вже більше 5 років. Саме цей проміжок часу дозволяє говорити про можливість повного «включення» людини у всі сфери життєдіяльності громади, в якій він проживає, тобто про інтеграційні процеси, які відбуваються із внутрішньо переміщеними особами в Україні.

У якості ключових показників інтеграції були розглянуті наступні: довгострокові плани мешкати у громаді, можливість користуватися різними сервісами, зайнятість, довіра до місцевих органів влади, досвід дискримінації, почуття безпеки, можливість брати участь у житті громади та прийнятті рішень щодо її розвитку.

Згідно з даними опитування переважно ВПО проживають в Ізюмській ОТГ досить довго — більш ніж 2 роки (87,4%) (рис. 62). Фактично, це означає, що більшість переміщених осіб задовольняє свої потреби, спираючись на потенціал місцевої громади, та певним чином, вже стали її складовою.

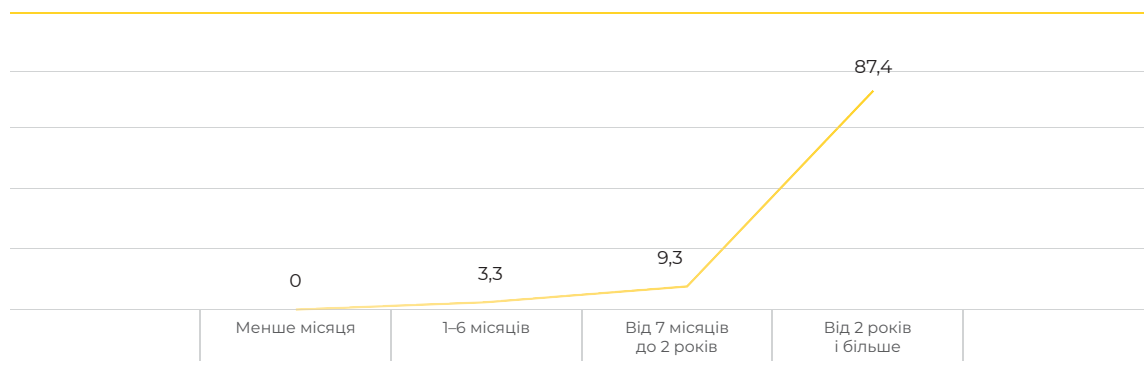

Рис. 62. Термін проживання ВПО у Ізюмській ОТГ (у % до опитаних)

Враховуючи те, що переміщення людей з Луганській та Донецької областей в 2014 — 2019 роках було пов'язано, в першу чергу, з військовим конфліктом на сході України та пошуком більш безпечного місця проживання для них та їхній сімей, відчуття безпеки є одним з найбільш важливих показників, що можуть

вказати на адаптованість ВПО до життя в громаді. Так, 93 % опитаних почуваються безпечно у приймаючій громаді, що звісно впливає на бажання залишатись в ній і в подальшому (рис. 63).

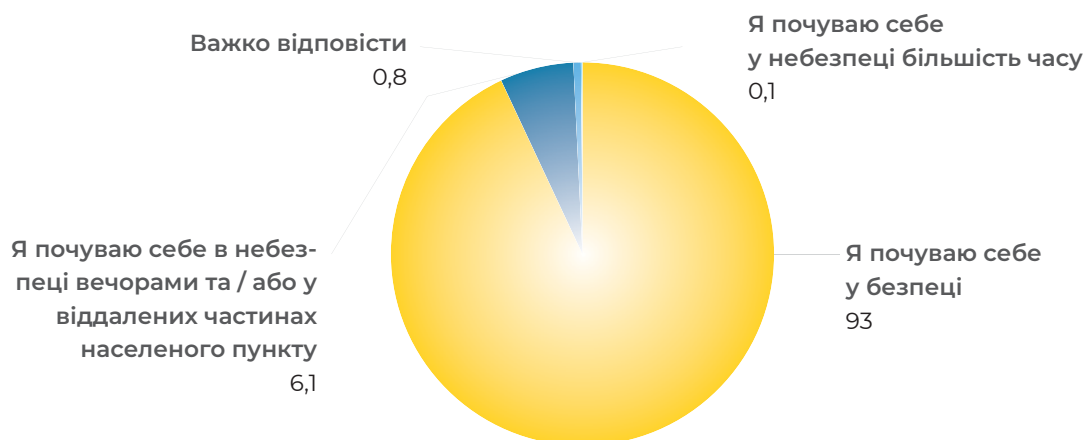

Рис. 63. Відчуття безпеки внутрішньо переміщеними особами (у % до опитаних)

Зважаючи на загальний високий рівень відчуття безпеки переселенцями в Ізюмській ОТГ, можна зазначити, що однаково безпечно почувається переважна більшість людей, що проживають в різних типах помешкань (табл. 4).

Табл. 4. Відчуття безпеки у ВПО за різним місцем проживання

	Відчуваю безпеку	Небезпечно ввечері та у віддалених районах	Відчуваю небезпеку	Важко відповісти
У своїй квартирі, будинку	87,9	6,1	0	6,0
У орендованій квартирі, будинку	91,7	7,3	0,2	0,8
У родичів, друзів	96,1	3,9	0	0
В гуртожитку	100	0	0	0

Існують досить невеличкі відмінності у відчутті безпеки в залежності від статі переселенців — так, серед чоловіків дещо більше таких, що відчувають небезпеку, особливо ввечері або у віддалених районах (табл. 5).

Табл. 5. Відчуття безпеки у жінок та чоловіків ВПО

	Відчуваю безпеку	Небезпечно ввечері та у віддалених районах	Відчуваю небезпеку	Важко відповісти
Жінки	96,1	3,9	0	0
Чоловіки	90,7	7,7	0,2	1,4

Також, можна відзначити, що з віком почуття безпеки зростає (табл. 6). Серед переселенців, яким 61 рік і більше, найбільше таких, хто почувається цілком безпечно.

Табл. 6. Відчуття безпеки у ВПО різного віку

	Відчуваю безпеку	Небезпечно ввечері та у віддалених районах	Відчуваю небезпеку	Важко відповісти
18 — 29 років	84,9	13,2	1,9	0
30 — 45 років	86,8	11,7	0	1,5
46 — 60 років	95,0	3,7	0	1,2
61 та більше	96,8	2,9	0	0,3

Разом з тим почуття безпеки взагалі не пов'язано з терміном перебування в громаді (табл. 7).

Табл. 7. Відчуття безпеки у ВПО, що проживають у громаді різний період

Термін проживання в ОТГ	Відчуваю безпеку
6 місяців	92,3
7- 24 місяці	92,9
Більш ніж 24 місяці	93,0

Абсолютна більшість опитаних немає планів переїзду із Ізюмської ОТГ у найближчі 6 місяців (рис. 64). У цілому планують переїзд 23 переселенця, при чому 16 з них хочуть повернутися туди, звідки вимушені були переїхати як ВПО.

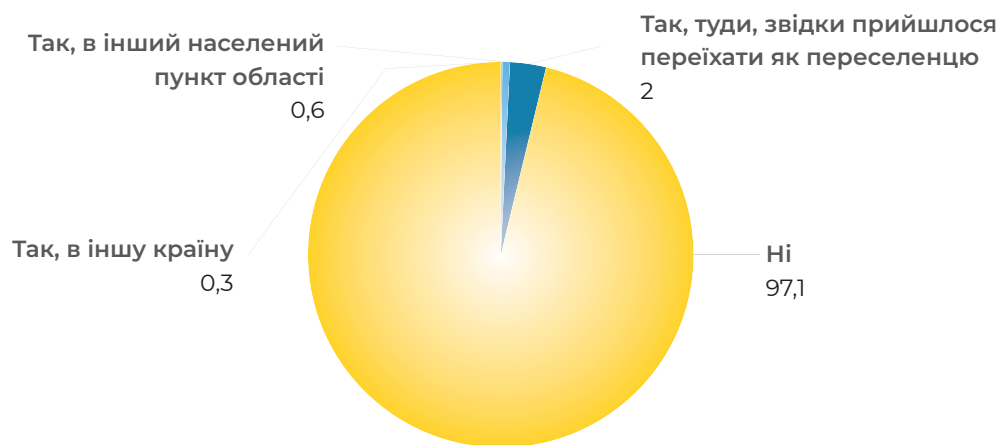

Рис. 64. Плани переїзду у ВПО у найближчі 6 місяців (у % до опитаних)

Серед причин переїзду більшість опитаних зазначили, що потребують житло (13 осіб). Також були зазначені бажання повернутися додому, де налагоджено життя; переїзд до родичів та неможливість знайти гідний заробіток (рис. 65).

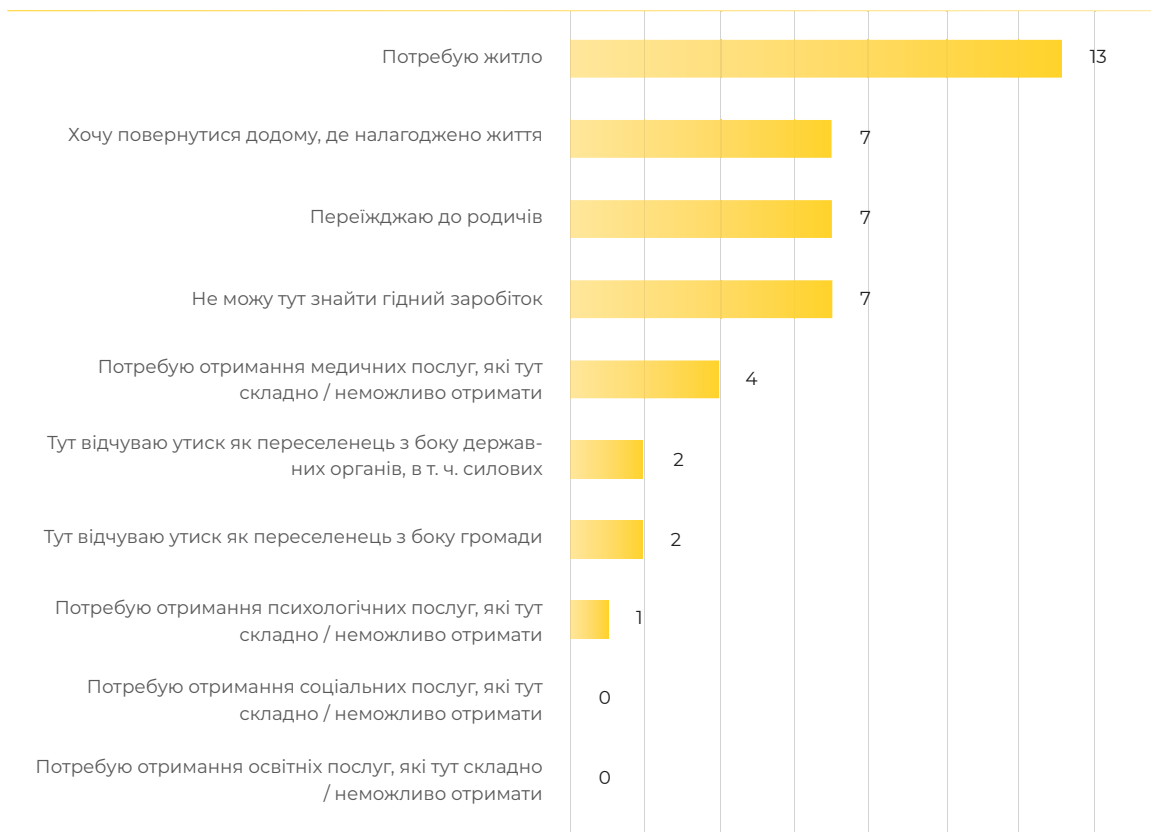

Рис. 65. Причини переїзду у найближчі 6 місяців (в абсолютних значеннях)

Варто зазначити, що за результатами дослідження, третина опитаних (33,8 %) взагалі не їздить на окуповані території та не перетинає лінію розмежування або адміністративний кордон, проте більшість ВПО все-таки відвідують окуповані території з тією чи іншою періодичністю (рис. 66). Найбільше людей їздять до окупованих територій раз на 3-4 місяця (29%). Значно менше таких, що їздять раз на рік (12,5%) або раз на 1-2 місяці (14,3%).

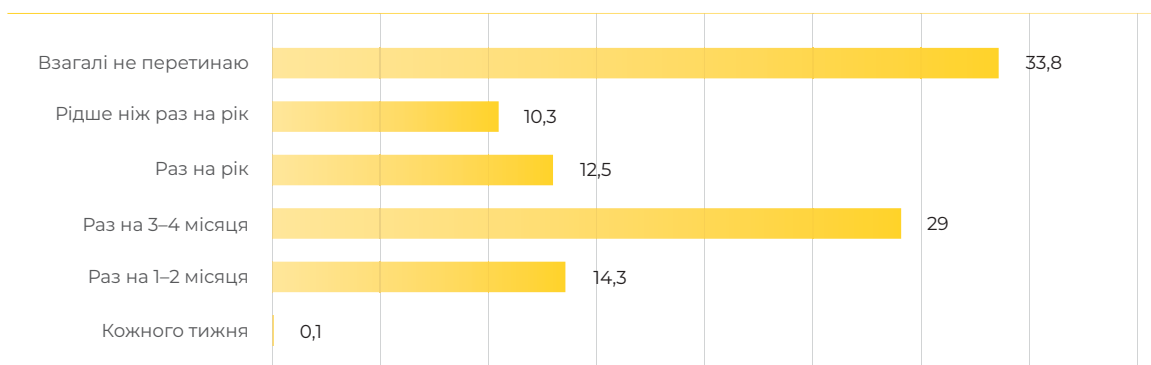

Рис. 66. Частота перетину лінії розмежування в Луганській та Донецькій областях, або адміністративного кордону з Кримом (у % до опитаних)

В абсолютній більшості причинами перетину лінії розмежування / адміністративного кордону є відвідування родичів та близьких (76,6 %), а також перевірка наявності та стану майна (74,4 %) (рис. 67).

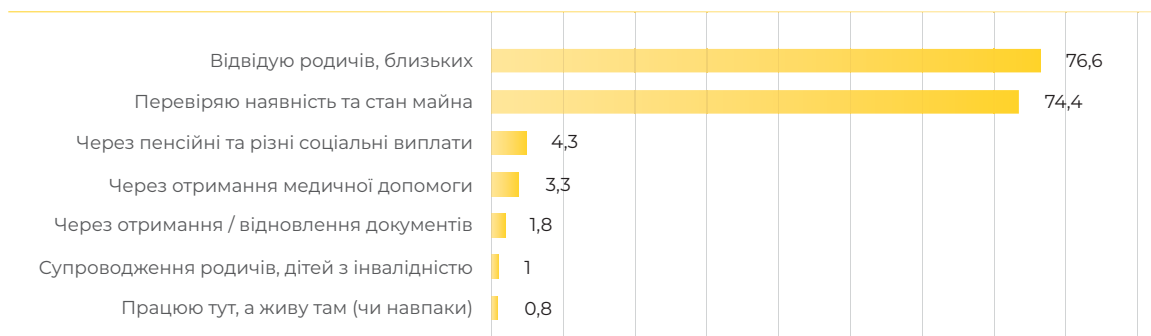

Рис. 67. Причини перетину лінії розмежування в Луганській та Донецькій областях або адміністративного кордону з Кримом (у % до відповідей)

Більшість ВПО не стикалися із проблемами під час останнього перетину (58,5 %). Більше третини опитаних вказали на довгі черги на кордоні / лінії розмежування (38,4 %). 11,3 % відмітили погані умови очікування перетину або взагалі їх відсутність. Майже не було проблем із отриманням перепустки та перевіркою під час перетину (рис. 68).

Рис. 68. Проблеми під час перетину лінії розподілу в Луганській та Донецькій області, або з Кримом (у % до відповідей)

Вивчення доступності різних видів послуг для ВПО є вельми важливим з точки зору оцінки потенціалу приймаючої громади. Чим більше послуг вона може надати людям, які знаходяться в процесі адаптації після переміщення, тим більше вона спроможна в цілому; а розгляд, які саме послуги не є доступними / слабкодоступними / недоступними дозволяє планувати подальший розвиток сервісів в громаді. Так, проведена соціологічна оцінка показала, що найбільш доступними для ВПО в Ізюмській ОТГ є такі послуги, як отримання пенсій та виплат (93,4 %); отримання адміністративних послуг (84,2 %) та отримання швидкої медичної допомоги (81,1 %). Найгірше складаються справи з такими послугами, як отримання спеціалізованої медичної допомоги. Їх вважають доступними трохи більше половини опитаних ВПО (58,2 %), а майже кожен четвертий вважає ці послуги малодоступними або недоступними (рис. 69).

Також слід вказати, що за результатами дослідження з'ясувалось, що значна кількість ВПО не може оцінити послуги, які надаються в громаді. Для опитаних було важко оцінити доступність отримання соціальних послуг — 59,7 %; можливість влаштування дитини у школу (66,2 %) та дитячий садок (73,2 %); отримання правової допомоги (68,3 %). На практиці це означає, що ВПО не мали досвіду користування цими послугами, або вони не мали таких потреб взагалі.

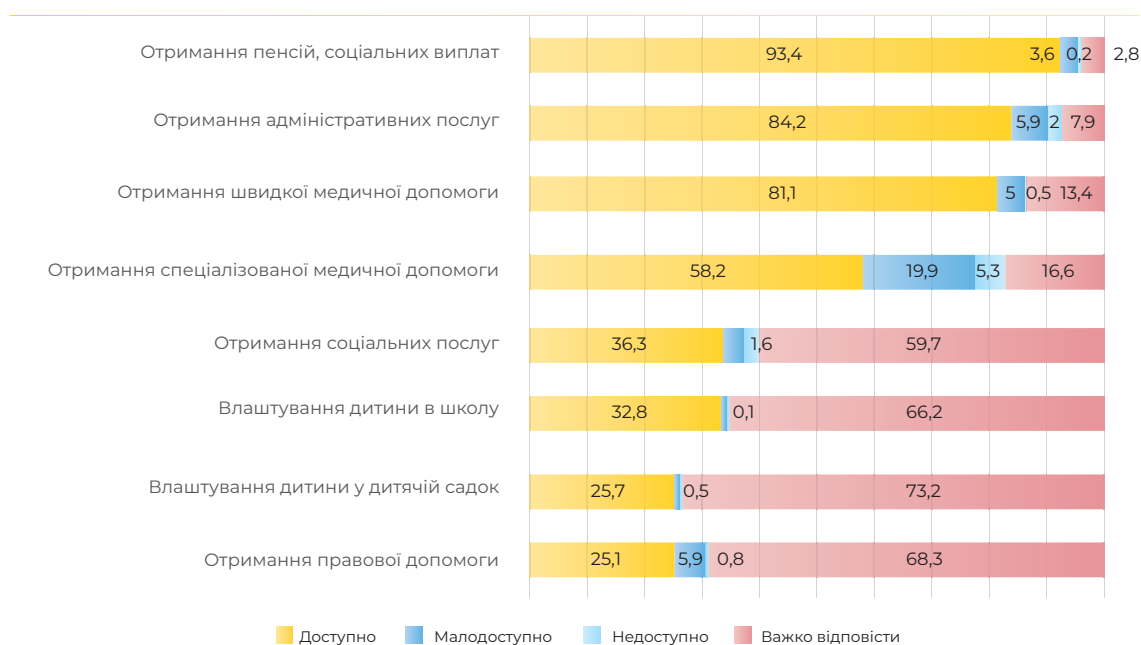

Рис. 69. Доступність різних сервісів для ВПО в районі їхнього проживання (у % до опитаних)

Незважаючи на те, що згідно з законодавством України ВПО не брали участі у виборах місцевої влади, дослідження показало досить високий рівень довіри до неї. Так, 60 % опитаних в тій чи іншій мірі довіряють владі, при чому 23,7 % — довіряють повністю (рис. 70). Враховуючі, що кількість тих, хто не довіряє становить 17,4 %, то існує значне позитивне сальдо довіри — 42,6 %¹⁰.

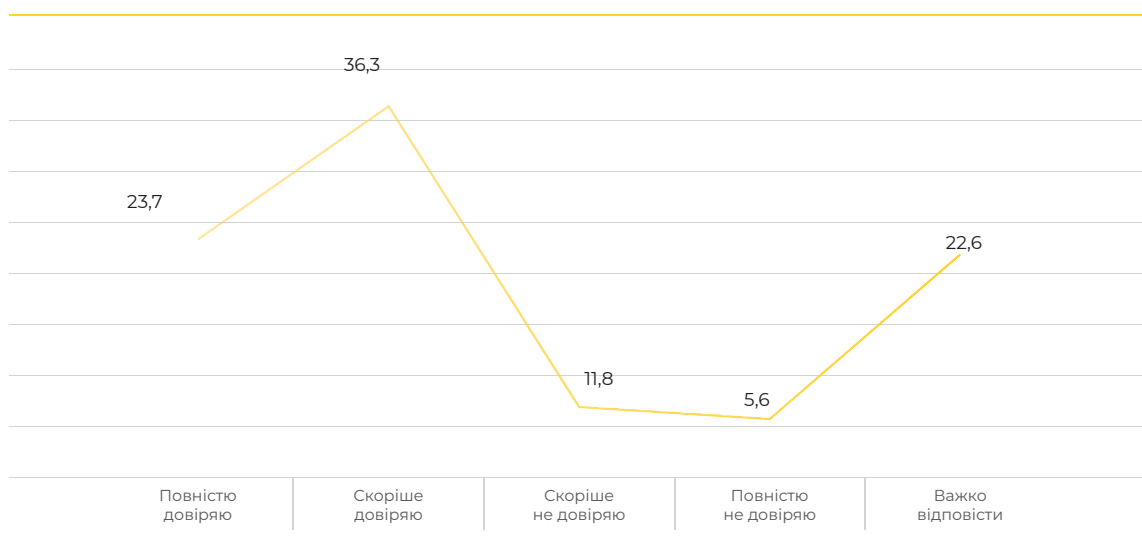

Рис. 70. Рівень довіри до місцевих органів влади (у % до опитаних)

Також слід зазначити, що хоча переважна більшість ВПО в Ізюмській ОТГ не стикались з випадками упередженого ставлення (79,3 %), в той же час, така проблема постала перед 18,3 % опитаних (рис. 71). У порівнянні із загальнонаціональним опитуванням ВПО, де результати показали, що тільки 8 % переселенців мали досвід дискримінації, це значний процент, на який необхідно звернути увагу та виявити ключові причини випадків упередженого ставлення до внутрішньо переміщених осіб.

¹⁰ Перевага кількості тих, хто довіряє над кількістю тих, що не довіряють.

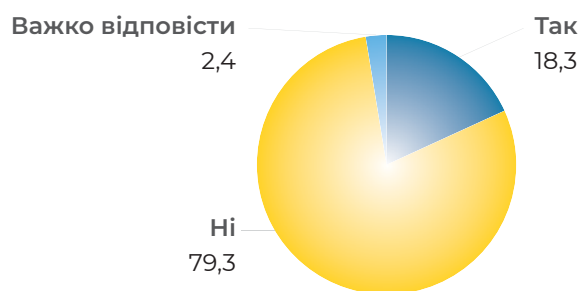

Рис. 71. Досвід упередженого ставлення через статус переселенця (у % до опитаних)

Здебільшого з дискримінацією за статусом ВПО стикались у ході побутових конфліктів з родичами або сусідами (31,3 %). Разом з тим проблеми упередженості до ВПО виникали і під час оренди або купівлі житла (24 %), отриманні медичних послуг (22 %) та працевлаштуванні (20 %). Ще 16 % вказали, що упередженість до ВПО виникала під час отримання соціальної допомоги (рис. 72). Варто зазначити, що з дискримінацією у рівній мірі стикалися як жінки, так і чоловіки.

Рис. 72. Досвід упередженого ставлення через статус переселенця у різних сферах життя (у % до відповідей)

Більш ніж половина опитаних ВПО (51,7 %) бажали б так чи інакше брати участь у житті громади та процесах прийняття рішень щодо її розвитку. Разом значна кількість опитаних (39,9 %) відмовилися впливати на життя населеного пункту, де вони мешкають, та зайняли пасивну позицію (рис. 73).

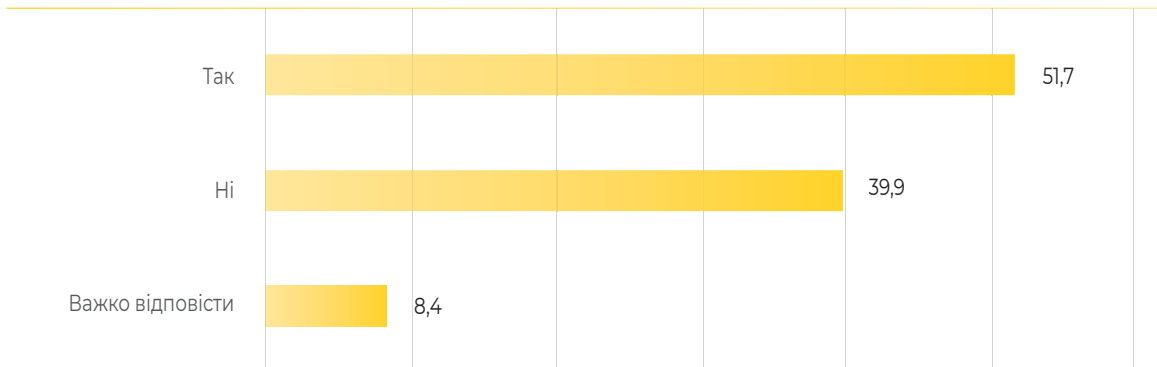

Рис. 73. Бажання брати участь у життєдіяльності Ізюмської ОТГ та процесах прийняття рішень щодо її розвитку (у % до опитаних)

Інша ситуація у відповідях на питання щодо участі у місцевих виборах. Дещо більша кількість опитаних (64,1 %) бажали би впливати на обрання місцевої влади і таким чином залучатись до місцевої демократії (рис. 74). Відмовилися від участі у місцевих виборах 30,7 % переселенців.

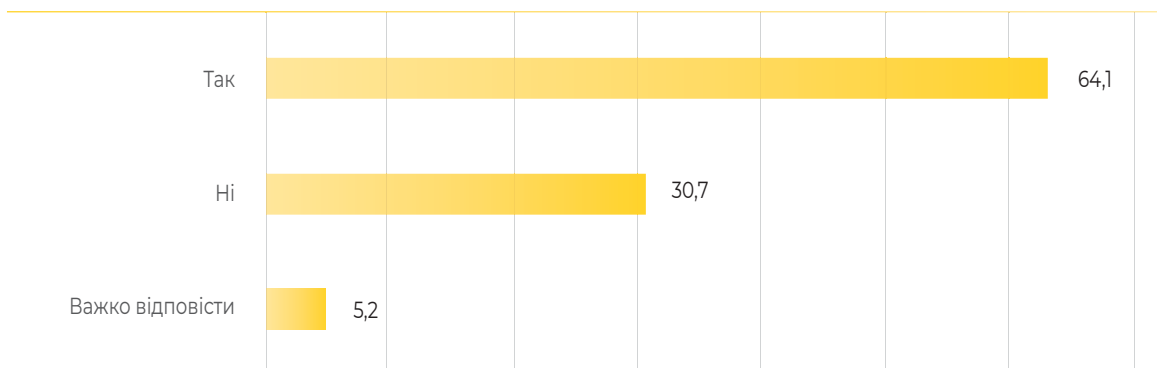

Рис. 74. Бажання брати участь у місцевих виборах (у % до опитаних)

Не можна зробити висновок, що негативний досвід упередженого ставлення до переселенців суттєво впливає на їхню активність та бажання долучитись до життя громади (табл. 8,9). Але в той же час, серед тих, хто мав досвід дискримінації, дещо більше як бажаючих впливати на рішення, що приймаються в громаді (57,9 %), так і тих, хто бажав би взяти участь у місцевих виборах (69,9 %), ніж серед тих, хто не мав такого досвіду (49,8 % та 63,1 % відповідно).

Табл. 8. Досвід дискримінації та бажання долучитись до життя громади

	Мали досвід дискримінації в громаді	Не мали досвіду дискримінації в громаді
Бажали б брати участь у житті громади	57,9	49,8
Не бажали б	35,9	41,4

Табл. 9. Досвід дискримінації та бажання брати участь у місцевих виборах

	Мали досвід дискримінації в громаді	Не мали досвіду дискримінації в громаді
Бажали б брати участь у житті громади	69,9	63,1
Не бажали б	28,7	31,5

Також на громадянську та соціальну активність переселенців не впливає джерело доходів. Серед людей, основним джерелом доходів яких є соціальні виплати, суттєво більше таких, хто бажав би взяти участь у місцевих виборах, також як і серед тих, хто живе на пенсію або працює (табл. 10).

Табл. 10. Джерело доходів та бажання брати участь у місцевих виборах

	Ті, хто бажає взяти участь	Ті, хто не бажає
Робота	66,7	26,8
Пенсія	64,6	31,4
Адресна грошова допомога	66,0	30,1
Соціальні виплати	59,7	36,3
Допомога від близьких, родичів	54,3	34,7

Разом з тим, серед пенсіонерів значно менше бажання долучитись до життя громади та впливати на рішення стосовно її розвитку (табл. 11). На це вказали 46,3 %, тобто менше половини. Найбільше бажаючих впливати на розвиток

громади серед тих, чиє основне джерело доходів — робота (69,8 %). В той же час, не слід забувати, що пенсіонерів серед ВПО в громаді — більшість, і ця більшість є досить пасивною.

Табл. 11. Джерело доходів та бажання долучитись до життя громади

	Ті, хто бажає долучитись	Ті, хто не бажає долучитись
Робота	69,8	21,9
Пенсія	46,3	56,9
Адресна грошова допомога	53,3	38,8
Соціальні виплати	53,3	35,3
Допомога від близьких, родичів	54,3	30,4

Висновки

Значну кількість ВПО (62,5%) не питали про потреби у державних органах та структурах, наслідком чого є дещо невірна картина потреб переселенців у місцевої влади. Це, в свою чергу, значно обмежує планування діяльності у сфері допомоги внутрішньо переміщеним особам. Разом з тим, дослідження показало, що внутрішньо переміщені особи, потребами яких цікавились, більше довіряють місцевій владі.

Значна частина опитаних у тій чи іншій мірі не володіє інформацією щодо своїх прав і можливостей — про наявність квартирних обліків, житлових програм, безоплатну правову допомогу, соціальні послуги тощо, а отже не може ними скористатися. Головними джерелами інформації про допомогу для ВПО є родичі, друзі, знайомі (62,9%).

Більшість переселенців, які мешкають в Ізюмській ОТГ, відноситься до вразливих категорій населення. Більш ніж кожна друга переселена особа (69,9%) є пенсіонером. Четверть переселенців (26,3%) мають інвалідність різних категорій. 18,5% опитаних вказали, що мають хронічні захворювання. Це певним чином визначає потреби ВПО, а також можливості адаптації, і має враховуватися при плануванні програм для внутрішньо переміщених осіб.

Для більшості переселенців основними джерелами засобів існування є адресна грошова допомога (75,9%) та пенсія (66,0%). Саме через це **матеріальне становище більшості опитаних є незадовільним.** 12,2% — ледь зводять кінці з кінцями, грошей вистачає лише на їжу; 54,1% — мають гроші на харчування, але їм вже складно купувати одяг та взуття. Значна частина опитаних зазначила, що **потребує матеріальної допомоги у тому чи іншому вигляді.** У 61,2% відповідей ВПО вказали грошову допомогу. Майже кожен другий переселенець потребує підтримки у продуктах харчування (48%). Дослідження показало, що потреби у матеріальній допомозі майже не задовольняються.

Після переміщення 55,7% опитаних не втратили ніяких важливих джерел доходів, бо просто не мали їх. Третина опитаних втратила роботу (33,8%), і тільки 4,9% — виробництво або бізнес. 12,4% переселенців опинилися без землі, яку використовували для городництва. Окремий аналіз тих, що втратив бізнес (34 особи) показав, що тільки 4 з них розпочали його знов після переселення; 9 — намагались це зробити, але не спромоглися, а 21 — навіть не намагались.

Тільки 4,5% ВПО проживають у власному помешканні (квартирі, будинку, кімнаті). Всі інші не змогли поки що отримати або купити своє житло та вимушені його орендувати (63,7%) або жити у родичів, друзів (30,5%). Що стосується умов проживання в середньому площа помешкання переселенців складає 42 кв.м при проживанні 2–3 осіб. У переважній більшості переселенці мають доступ до всіх видів комунальних послуг, які надаються в громаді. Серед проблемних питань, слід відзначити тільки відсутній або обмежений доступ до послуг гарячого водопостачання (28,5%) та туалету (15%). Термінове переселення в інше помешкання потребують тільки 0,8% опитаних.

Серед потенційно цікавих варіантів для вирішення житлових проблем ВПО вказують грошову допомогу або компенсацію на купівлю житла (41,4%), у два рази менше — субсидоване придбання у власність (20,3%). Більшість опитаних ВПО не перебувають на жодному квартирному обліку (84,2%).

Майже всі ВПО мають певний рівень вищої або професійно-технічної освіти — не мають середньої освіти тільки 3,6%. Через те, що значна кількість ВПО в Ізюмській ОТГ є пенсіонерами, **82,6% опитаних не мають ніякої потреби в додатковому навчанні або проходженні курсів**. 12,4% хотіли би пройти курси з отримання додаткових знань та навичок (володіння комп'ютером, графічний дизайн тощо). 7,4% (95 осіб) ВПО потребують підвищення кваліфікації. 5,6% переселенців зазначили, що мають бажання пройти курси з основ підприємництва.

Загалом працюють 16,6% опитаних переселенців. Для 74,8% працюючих ВПО робота є постійною. Більше ніж третина опитаних працює неофіційно та не є оформленими (35,6%). Це, з одного боку, не дозволяє їм робити вклад в розвиток громади та сплачувати податки, але в той же час надає можливість отримувати хоч якийсь заробіток та адаптуватись у неї.

7,7% опитаних вказали, що вони є безробітними. При пошуку роботи майже кожен другий з них зіткнувся з тим, що йому **пропонували дуже низьку оплату праці (50,7%)**. Більш ніж кожен четвертий (26,7%) **не зміг знайти вакансії за своєю спеціальністю**. Майже стільки ж (24%) зіткнулись при пошуку з тим, що їм **пропонували тільки некваліфіковану роботу**. Також, слід відзначити, що 17,3% ВПО було відмовлено в роботі через їх статус переселенця, а 10,7% — через вік.

Дослідження показало, що не потребують наразі медичної допомоги лише 17,9% опитаних, **абсолютна ж більшість переселенців вказали на ту чи іншу потребу у медичній допомозі**. Найбільш задоволеною є потреба у первинній медичній допомозі. 83% ВПО з тих, хто її потребує, отримують її у повній мірі, ще 9,4% — частково. Вторинна та третинна медична допомога є менш надаваними. Більше чверті потребуючих не отримують спеціалізованого лікування (27,7%), більше половини — високоспеціалізованого (55,3%). Паліативна допомога не надається взагалі.

Дослідження також виявило **доволі значний відсоток ВПО, які потребують отримання правової допомоги** — кожна п'ята переміщена особа вказала на це (19,6%). Серед потреб найбільше були зазначені отримання/поновлення прав на пільги/компенсації/участь у програмах, обумовлених статусом ВПО (39,7%).

За результатами дослідження **94,9% опитаних не потребують психологічної допомоги**. 5,1% — потребують порад психолога, проте отримує їх тільки 1% ВПО. Інші 4,1% — не отримують такої допомоги. Серед 43 людей, які потребують психологічної допомоги, половина вказала (20 осіб), що це пов'язано з переміщенням на нове місце проживання та складністю адаптації.

Результати дослідження показали, що **більшість опитаних не обізнані щодо можливостей отримати ті чи інші послуги у закладах соціального захисту**. Не зважаючи на те, що більшість ВПО — люди похилого віку та люди з інвалідністю, а саме на ці дві категорії направлені більшість надаваних

соціальних послуг, 91,6% опитаних вказали, що не потребують їх. Ті хто потребує, або не отримують взагалі, або отримують частково.

Більшість ВПО з інвалідністю має потреби в отриманні медичної реабілітації (69% відповідей) — відновній терапії, медичному спостереженні, санітарно-курортному лікуванні тощо. Значно менше були зазначені **потреби у фізичній реабілітації** (лікувальна фізкультура, кінезіотерапія, лікувальний масаж тощо) — 13,7% опитаних та фізкультурно-спортивній (заняття спортом тощо) — 7,1%. Тільки 26,8% вказали, що не потребують реабілітаційних заходів.

Отже, частина потреб, які мають ВПО, схожа на ті, що мають місцеві мешканці (наприклад, потреби в медичній допомозі), але разом з тим у ВПО є специфічні проблеми, для вирішення яких знадобиться розвиток сервісів (наприклад, юридичні потреби) або цілих програм (житлові проблеми).

З випадками упередженого ставлення через статус ВПО стикався майже кожен п'ятий переселенець (18,3%). Здебільшого це відбувалося під час побутових конфліктів з родичами або сусідами (31, 3%). Разом з тим проблеми упередженості до ВПО виникали і під час оренди або купівлі житла, отриманні медичних послуг та працевлаштуванні.

Більшість ВПО проживають в Ізюмській ОТГ досить довго — більш ніж 2 роки (87,4%). 93% опитаних **почуваються безпечно** у приймаючій громаді, що звісно впливає на бажання залишатись в неї і в подальшому. Абсолютна **більшість опитаних немає планів переїзду** із Ізюмської ОТГ у найближчі 6 місяців. **60% опитаних в тій чи іншій мірі довіряють владі**, при чому 23,7% — довіряють повністю. Більш ніж половина опитаних ВПО (51,7%) **бажали б так чи інакше брати участь у житті громади** та процесах прийняття рішень щодо її розвитку. Дещо більша кількість опитаних (64,1%) **бажали би впливати на обрання місцевої влади** та таким чином залучатись до місцевої демократії. Фактично, це означає, що більшість переміщених осіб задовольняє свої потреби, спираючись на потенціал місцевої громади, та певним чином, **вже стали її складовою та готові робити вклад в її життєдіяльність**.

Рекомендації

Необхідне проведення регулярного вивчення потреб ВПО задля отримання актуальної інформації та розуміння масштабу та характеру цих потреб. Для цього важливо оцінювати думку саме внутрішньо переміщених осіб, проводячи масові опитування та інтерв'ювання.

Важливо враховувати виявлені потреби ВПО в місцевих програмах розвитку громади. Варто забезпечити постійний перегляд та актуалізацію програм та планів підтримки ВПО відповідно до потреб ВПО, що змінюються.

Існує нагальна потреба у підсиленні інформаційно-просвітницької роботи щодо прав та можливостей ВПО в Україні та конкретно в Ізюмській ОТГ, а також заходів, направлених на подолання упередженого ставлення до ВПО.

Важливо збільшити зусилля, направлені на задоволення потреб переселенців у житлі. При цьому слід враховувати, що пріоритетною допомогою для ВПО є матеріальна для придбання житла у власність.

Рекомендовано передбачити дієві заходи з подолання безробіття та мотивації до праці внутрішньо переміщених осіб незалежно від віку. Важливе активне залучення ВПО до проходження курсів з отримання додаткових навичок та вмінь, організації підприємницької діяльності тощо.

Необхідне врахування медичних потреб ВПО при плануванні розвитку медичної сфери в ОТГ.

Важливо оптимізувати систему соціальної підтримки вразливих верств населення громади. Забезпечити розвиток соціальних послуг, сучасних форм та методів соціальної роботи відповідно до потреб населення, в тому числі ВПО.

Належить проводити активну роботу з виявлення потенційних клієнтів соціальних послуг серед переселенців похилого віку та переселенців з інвалідністю.

Актуальною є організація ефективного перенаправлення внутрішньо переміщених осіб, які потребують правової допомоги, до центру безоплатної правової допомоги.

Доречним є регулярне залучення ВПО до соціального діалогу в місцевій громаді, проведення консультацій з громадськістю щодо проектів програм розвитку громади, нормативно-правових актів місцевого рівня, що буде сприяти посиленню інтеграції внутрішньо переміщених осіб на території ОТГ.

Харківський інститут соціальних досліджень

Потреби внутрішньо переміщених осіб в Ізюмській міській об'єднаній територіальній громаді Харківської області: результати соціологічного дослідження

Автори:

Денис Кобзін

Ганна Левкіна

Андрій Черноусов

Світлана Щербань

Більше інформації щодо діяльності ХІСД на:

khisr.kharkov.ua

www.facebook.com/NGO.KHISR

Наклад — 200 прим.